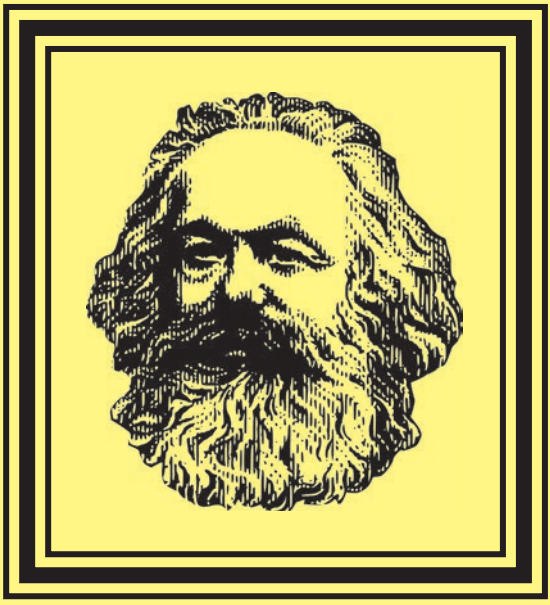

Posmutnělý manifest

Ladislav Zelinka

Posmutnělý manifest

Ladislav Zelinka

Publikace je dostupná i v elektronické podobě (včetně jazykových mutací) na:
http://institutcl.cz/digital_library/

© Ing. Ladislav Zelinka, Ph.D.

ISBN 978-80-88035-44-2

Úvod

Evropou obchází strašidlo. Strašidlo nefunkčního kapitalismu. Strachu z toho, že po slavném triumfu Západu nad Východem a po konečném řešení problémů s komunisty se nám kapitalistická formace sama rozpadne pod rukama. Protože všechno na světě má svůj konec, jen jitrnice má dva. Každá formace nejprve vznikne, rozvíjí se, vyspívá, dosáhne svého vrcholu a pak postupně degeneruje, stává se přežilou a směřuje ke svému zániku. Dnes si už jen málo jednotlivců myslí, že žijeme v nejlepším z možných světů a že stávající model tu již zůstane navěky věkův. Hlavní proud lidského myšlení je naopak znejistěn a znepokojen varovnými signály, jež předznamenávají další hluboké degenerativní změny.

Samozřejmě to primárně ohrožuje ty, kteří jsou s danou formací bezprostředně spjati. Nejde jen o samotné kapitalisty, ale i o jejich podpůrný aparát, který jim umožňuje kapitalistický výrobní způsob reprodukovat – pravicově orientované teoretiky, již tento výrobní způsob apologetizují, pravicové politiky, již jej prodávají na politických trzích, ohromný odborný aparát kvalifikovaný k řízení a rozhodování v podmínkách ziskově orientované ekonomiky (a neschopný si ani představit, že by mohly existovat a fungovat i jiné modely), silové složky (armády, policie, tajné služby), bez nichž by se tento model už sám zhroutil atd.

Vedle toho jsou ohroženy všechny tzv. reformní levicové proudy, jejichž koncept počítá s funkčním kapitalismem, kterému pouze postačí v etapě „rozdělování“ odebrat část vytvořeného produktu a distribuovat jej sociálně spravedlivěji, než by to kdy dokázal trh. Obdobně na tom je celé odborové hnutí, počítající s tím, že cestou vyjednávání, kolektivních smluv nebo i nátlakových akcí (zejména stávek) může ve prospěch svých členů uloupnout větší díl krajíce. Ale aby toho mohli odboráři dosáhnout, musí být ten krajíc nejprve vyprodukován. Nebude-li fungovat kapitalismus – nebude krajíc.

V prekérní situaci jsou ovšem i nereformní (revoluční) levicové proudy, kterým se jejich třídní nepřítel rozpadá před očima, a ony stále nemají pohromadě žádný konkrétní projekt nového uspořádání, jež by mělo nastat po té, co zhyne onen starý, podlý svět. Protože tam, kde zatím zkusili vybudovat socialismus, skončilo to vždy jen neúspěchem, ostudou/katastrofou a zprofanováním levicových myšlenek.

Poznámka: Rozumíme si snad v tom, že v Číně a ve Vietnamu se žádný socialismus nebuduje?

Posláním tohoto textu je tedy nabídnout určitou pomoc tím, že (ten text) nejprve velmi stručně rekapituluje „jak to vlastně ten Marx myslel“ a po té, na základě popsaných definic a zafixovaných pojmů, navrhne možný konstrukt dalšího postupu.

Ve společenských vědách, na rozdíl od věd exaktních, dochází jen výjimečně k tomu, že jeden autor dovede svou koncepci do takového konečného tvaru, že již na ní není co měnit, je zralá k realizaci a lze na ni jen navazovat. Většinou se naopak taková koncepce rodí jako výsledek střetávání alternativ, vyvracení jedněch myšlenek a vytváření jiných atd., takže výsledná idea je nakonec dílem kolektivním, jež se nachází v prostoru „mezi“ jednotlivými autory, kteří k jejímu vzniku postupně přispěli. Nejinak tomu bude i s tímto textem, který není založen na představě, že jeho autor má „patent na rozum“ – je toliko příspěvkem do diskuse, která se (doufejme) znovu nad otázkou levicového konceptu kolektivistické formace rozproudí, či jednou z cihel (stavebních kamenů) pro výslednou stavbu socialistického a později snad i komunistického uspořádání světa.

Vyvraťte mi Marxe

Slavný španělský filmový režisér Luis Buñuel ve své životopisné knize „Do posledního dechu“ vzpomíná na dobu svého studia na jezuitském gymnáziu. Vyučující s oblibou vyvolal nějakého žáka, zamířil na něj prstem a zavelel: „Vyvraťte mi Kanta!“ – a vyvolaný chlapec měl celé dvě minuty na to, aby se s Kantem vypořádal. Pak vyučující ukázal na dalšího žáčka s pokynem: „Vy mi vyvraťte Marxe!“. Žák vyskočil a do dvou minut to měl nebohý Marx spočítané.

I když nás od téhle příhody dělí více než stovka let, moc se toho nezměnilo. Školství (vždy shrbené před vrchností a sloužící každému režimu podle momentální společenské objednávky) určitá témata, jež jsou zrovna v nemilosti, buď ignoruje (neučí o nich vůbec), nebo je onálepkuje a používá jen jako fackovací panáky. Aby se je žáci naučili toliko kritizovat a vyvracet, nikoli o nich přemýšlet, natož v nich hledat i něco dobrého.

To je i současný stav na poli marxistické vědy. Občas nějaká univerzita sice ještě chová v bezpečně oddělené místnosti svého specialistu na marxismus, ale jde spíše o výjimky. Hodně je mezi nimi mladých lidí bez autentické historické zkušenosti, kteří ta díla čtou očima dneška. To ale příliš nefunguje. Ne že by už byl Marx tak archaický, ale řadě věcí už dnes nelze správně porozumět bez znalosti kontextu doby.

Kupř., i když již za Marxova života existovala množinová logika (anglický matematik G. Boole byl Marxovým současníkem), logicko-matematický aparát se v té době ve společenských vědách nepoužíval. Vědecké práce byly téměř výhradně verbálního charakteru. Dnes je už situace jiná – za posledních několik desetiletí se naopak rozmohla taková matematizace vědecké literatury, že v některých oborech je to až na úkor srozumitelnosti. Proto dnešní pokusy porozumět Marxovi skrze řeč matematiky nutně musejí končit nezdarem.

Tím také trpí marxismus jako vědecká disciplína – většina kvalifikovaných společenských vědců, kteří by k němu jistě měli co říci, jej již přehlíží jako mrtvou či překonanou záležitost; pokud si výjimečně někdo chce o marxismu něco přečíst, sáhne spíše než po pramenné literatuře po nějakém moderním díle, jež však téměř pravidelně bývá jen kritikou marxismu. V extrémním případě si zájemce o marxismus pořídí tupé stalinské brožurky pro agitátory a nad nimi naprosto spolehlivě nemůže dospět k jinému závěru, než že to celé byla jen ukrutná blbost.

Proto když dnes chce vyučený marxista publikovat něco opravdu marxistického, musí nejprve čtenáři poskytnout jakéhosi „stručného průvodce“ Marxovým učením, jenž pracuje s řadou specifických pojmů a vztahů, kterým už se prostředky dnešního myšlení a dnešního jazyka nedá správně rozumět. Proto je do tohoto textu zařazena následující kapitola, jež má onu funkci stručného průvodce naplnit.

Jak to vlastně ten Marx myslel?

Protože cílem celého tohoto textu je přispět k odhalení možných základních příčin (pochybení) při pokusech o vytvoření socialistické společnosti – a na základě toho pak načrtnout klíčové obrysy toho, jak by se mělo postupovat při příštím pokusu (bude-li ještě jaký) – soustředím se při rekapitulaci marxistického učení jen na ty jeho části, které s dalšími kapitolami souvisejí.

1) Proč zrovna ekonomické vztahy?

Kritika marxistického modelu se poměrně často soustřeďuje na to, že ze všech možných množin vztahů mezi lidmi akcentuje právě tyto vztahy, a pak (možná ještě více) na to, jaká váha/význam je v tomto modelu jednotlivým skupinám nositelům oněch vztahů přisuzována.

Poznámka: Ve všeobecném jazyce jsou často „ekonomické vztahy" vnímány jen jako peněžní, resp. účetní záležitosti. To je samozřejmě zcela nepřípustné zúžení. Z hlediska společenskovědního jsou za ekonomické považovány všechny vztahy, související s osvojováním si přírody, získáváním prostředků pro lidskou existenci a reprodukci (tedy zjednodušeně pro reprodukci antroposféry) a dále vztahy při rozdělování, směně a spotřebě takto získaných prostředků. Jde tedy o vztahy natolik prostupující lidskou existenci, že je spíše obtížné identifikovat ty, jež nejsou ekonomickými.

To, že výrobní/ekonomické vztahy jsou považovány za natolik důležité (dominantní/určující), že od ostatních lze při vědeckém zkoumání odhlédnout, není kritizovaným bodem jenom modelu marxistického, ale většiny dalších světsky/materialisticky založených modelů. Nikdy asi nebylo předmětem sporu to, že člověk je mnohovrstevná bytost, v níž se protínají různé roviny/aspekty/úhly nazírání. Ale podle míry zvětšení či zmenšení zkoumaného objektu (histologické vyšetření buněk konkrétního jednotlivce – CT snímky jeho mozku – zkoumání částí těla jednotlivce z pohledu specializované medicíny – zkoumání jednotlivce z pohledu celostní medicíny – psychologicko/sociologické vyšetření jednotlivce s ohledem na jeho integraci do skupiny – behaviorální zkoumání skupiny lidí – zkoumání vztahů mezi skupinami lidí z pohledu společenských věd – zkoumání vlivu člověka na životní prostředí – zkoumání celoplanetárních procesů a podílu člověka na nich atd.) se váha či význam toho kterého aspektu/úhlu pohledu mění.

Druhým proměnným faktorem je čas, resp. délka období, které je zkoumáno. Není snad nutno vysvětlovat, že jiné skutečnosti budou vystupovat do popředí „sub specie aeternitatis" a jiné při rozhodování v řádu sekund či milisekund. Ve společenských vědách, jež jsou ze své povahy vázány na člověka, jsou to období nějakým způsobem odvozená od lidské existence, délky průměrného lidského života, délky produktivního života atd. Aniž by to bylo nějak tvrdě kodifikováno, uvažuje se zde především v takových časových horizontech, aby člověk, který podle modelem doporučených postupů koná, měl šanci se dožít efektů tohoto konání. V absolutním vyjádření by tedy mělo jít o procesy kratší než běžný lidský život.

Pokud jsou tedy objektem zkoumání vztahy mezi dostatečně velkými skupinami lidí (dostatečně proto, aby zde bylo možno hovořit o hromadných jevech a zkoumat je statistickými metodami), a to vztahy relevantní zejména v časových horizontech kratších, než bývá běžný lidský život v tom kterém období, pak vystupují do popředí právě vztahy ekonomické, které se zdají být při použití tohoto měřítka/podrobnosti rozlišení nejvýznamnějšími.

Není to ale jediný možný závěr, protože statistické poznatky – typické právě pro tuto „míru rozlišení“ – ukazují i na další skupiny vztahů, jež jsou též významnými (kupř. kulturně-národnostní nebo náboženské). Marxistický model od nich neabstrahuje, ale – zjednodušeně řečeno – považuje je za „převlečené/přestrojené/maskované“ vztahy ekonomické. Ale jiné školy a myšlenkové proudy s nimi pracují samostatně vedle vztahů ekonomických.

Vedle těchto „bilaterálních“ modelů (při maximálním zjednodušení obsahuje model jen dvě skupiny lidí a jejich vzájemné vztahy), jež patří do shora uvedené skupiny světsky/materialisticky založených modelů, existují i „trilaterální“ modely, kde je počet účastníků zvětšen na tři – vedle dvou skupin lidí ještě o „boha“, „přírodu“ atd.

Všem modelům bez výjimky, ať už světským, nebo božským, ať už marxistickým, nebo nemarxistickým, je však společné to, že jsou velmi (ale velmi velmi) velkým zjednodušením. Proto postupy/závěry/postuláty atd., k nimž se na jejich úrovni dospěje, nelze jen tak prostě převzít a přenést do nezjednodušené, živoucí reality. Dokonce si troufám tvrdit, že právě ono umění přenosu poznání, získaného studiem modelu, do reality je v rámci společenských věd tou nejobtížnější disciplínou.

Ve „tvrdých“ vědách (jako kupř. ve fyzice či chemii) lze správnost či nesprávnost, pravdivost či nepravdivost atd. ověřit experimentem. „Měkké“ (společenské) vědy takovouto možnost zpravidla nemají, a proto v nich vedle sebe pravidelně existuje více alternativních modelů, které jejich zastánci oproti ostatním vyzdvihují, zatímco ty ostatní označují za nedokonalé, chybné, či dokonce nepravdivé. Ale objektivního rozlišovacího kritéria je zde jako šafránu, opravdová lučavka královská tu prostě chybí. Proto tolik teoretických disputací, tolik zcela protichůdných doporučení, co dělat do budoucna, a tolik zcela rozdílných hodnocení událostí, jež se odehrály v minulosti.

Nedostatek možností verifikovat jednotlivé alternativy objektivními postupy mnohdy vede ke snaze používat pro tuto verifikaci nástrojů vyzkoušených v exaktních vědách, zejména pak v matematice. Modely jsou testovány tak, že jsou do nich dosazovány různé mezní veličiny a zkoumá se, zda na modelové úrovni není porušena nějaká formálně logicko-matematická zákonitost. A pokud ano, je tendence poznačovat takový model za vyvrácený, což je ovšem závěr exaktně vědní, nikoli společenskovědní. Ze společenskovědního hlediska výsledky takovéhoto testování většinou neznamenají důkaz úplné špatnosti/nesprávnosti/nepravdivosti zkoumaného modelu, nýbrž jen jeho relativizaci. Pomáhají vymezit úsek či pole, kde je v zásadě použitelný, od úseku či pole, kde platnost ztrácí. Proto není důvodu, aby některé modely neexistovaly souběžně vedle sebe.

Jde o podobnou situaci, kterou známe z exaktních věd – kupř. se v historii stalo, že vedle euklidovské geometrie vznikla i (nejprve jen zcela **teoretická**) Lobačevského geometrie. Následně se ale neočekávaně ukázalo, že Lobačevského teorie lze aplikovat i **prakticky** na zvláštně zakřivených plochách.

Byl bych nerad, kdyby vše vyznělo tak, že ve společenských vědách vůbec není možno odlišit pravdu od nepravdy. Je to možné. Jen to odlišování je – na rozdíl od exaktních věd – daleko komplikovanější. Protože společenské vědy jsou o lidech a pro lidi, měly by se nakonec ze svých teoretických výletů do abstrakce větším či menším obloukem vracet do reality a nabízet oněm obmyšleným lidem něco pro ně použitelného – nějaké rady, doporučení, návody, způsoby a kritéria, podle kterých rozhodovat, jednat atd.

Aplikací/implementací/zavedením a použitím těchto návrhů v praxi se (bohužel většinou na živých lidech) zároveň testuje i správnost abstraktních modelů, ze kterých byly ony návrhy čerpány. Nechci nikoho dráždit, ale pokud vím, výsledné poznatky většinou mívají gaussovské rozdělení – jen málokteré výsledky jsou tak rukolapně skvělé, že by se rovnou měla stavět slavobrána a daný postulát rovnou tesat do kamene. Stejně tak jasných a nezpochybnitelných katastrof, rezultujících z realizace oněch teoretických návrhů v praxi, bývá také poskrovnu. Drtivá většina výsledných efektů se nachází někde mezi těmito krajními body, v šedé zóně, kde výsledkem je jakýsi mix úspěchů a neúspěchů, zdarů a nezdarů.

To ale není hlavní problém vyhodnocování správnosti – nebo nesprávnosti – navrhovaných postupů. Daleko větší a zuřivější spory se vždy (hlavně není-li výsledek příliš zářný) vedou o to, zda onen „výsledek" lze přičíst na vrub samotnému teoretickému modelu, nebo až jeho přenosu z abstrakce do reality. A protože – jak již bylo řečeno výše – je umění onoho přenosu opravdovým uměním s velkým „U", dochází se spíše/častěji k závěru, že nikoli model, ale až realizace je zdrojem neúspěchu. Takže tím se kruhem vracíme k tomu, proč vedle sebe existuje a může existovat tolik alternativních modelů. Nejen, že každý může platit/být použitelný v jiné části reality (za jiných podmínek), ale ani při aplikaci se nijak jednoduše a průkazně nedá hned tak ověřit, který, kdy, kde (a zda vůbec) je lepší.

Teprve pokud se při praktické aplikaci náhodou opravdu zjistí, že úsek či pole platnosti/použitelnosti zkoumaného modelu je roven/rovno nule, lze jej (alespoň z hlediska v tu chvíli dosažených poznatků) zařadit mezi modely neplatné – nebo chcete-li zatím nepoužitelné. A jestli se to „zatím" někdy přetaví v „nikdy", nás v tuto chvíli nemusí zajímat, protože – jak znovu opakuji – pracujeme v relativně krátkém období, v čase poměřovaném člověkem. Nikoli v dlouhém a delším.

Sečteno a podtrženo – to, že marxistický model pracuje s ekonomickými/výrobními vztahy mezi lidmi jako s dominantními/určujícími asi není nic špatného nebo nesprávného. V použitém měřítku tomu tak je, zatímco v jiných měřítcích nikoli. Vztahy dvou rozhádaných manželů v psychologické poradně budeme těžko redukovat jen na vztahy výrobní/ekonomické. A pokoušet se řešit světové konflikty tím, že jednou za rok pozveme své sousedy jiné rasy, barvy pleti, jiného světového názoru či náboženství na společnou večeři, asi také nebude tím pravým úderem na hlavičku hřebíku.

Ani to, že model je zjednodušen subsumováním jiných statisticky významných vztahů pod vztahy ekonomické, není žádnou chybou – spíše naopak. Protože – ruku na srdce – kolik náboženských nebo etnicko-národních válek bylo jen o čistou ideu (rasu) a kolik o peníze, majetek, ekonomické zájmy?

Kde spíše vidím prostor pro modernizaci marxistického modelu, je jeho posun z modelu uzavřeného, bilaterálního a antroposférického směrem k modelu do jisté míry otevřenému (trilaterálnímu, chcete-li). V devatenáctém století, kdy v představách božského Karla a Bedřicha vznikal, byl svět mimo antroposféru nekonečný. Bylo jedno, jestli se Mosela za Trevírem vlévá do Rýna a pak do moře nebo teče rovnou do vesmíru. Vše důležité (na dané úrovni rozlišení a v relevantním časovém snímku) se odehrávalo uvnitř světa lidí. Pokud se objevily nějaké přírodní externality, které z prostředí mimo antroposféru do světa lidí zasahovaly, byly vtaženy dovnitř skrze pracovní teorii hodnoty.

Nyní je svět mimo antroposféru „dvoupodlažní“. Máme naši malou, konečnou planetku s její tenkou vrstvičkou atmosféry, a ten pravý vnější svět je až dál, začíná teprve tam, kam naše pozemská atmosféra nesahá a kde se pro nás otevírá vesmír. Ta planetka je jediným možným světem, který zatím máme, a v žádném ze společenskovědních modelů už od ní asi nelze úplně abstrahovat. A je dokonce otázkou, zda lze úplně abstrahovat od všech externalit přicházejících z vesmíru.

Kupř. suma sluneční energie, dopadající na Zemi, je na jednu stranu pro život limitující a na druhou stranu omezená. Není důležité, zda nám v tomto momentě připadá, že jí na nás dopadá moc – jde o externalitu, o kterou se možná může vést i válka mezi severem, kterému vyhovuje global warming, a jihem, který možná bude usilovat o protiopatření v podobě global dimming. A je docela dobře možné, že svá polínka budou do doutnajícího konfliktu přikládat i ti, jimž bude jedno, vyhraje-li „Losna, nebo Mažňák“[1)], hlavně že dojde v důsledku zničující války k likvidaci co největšího počtu lidí a klima se napraví jako v době, kdy v Evropě řádil mor a v Novém světě probíhala genocida indiánů (viz „malá doba ledová“).

Pokud jdu opravdu hodně hluboko a poctivě do sebe, nenacházím zásadní odpor proti tomu, aby se marxistický model dále na abstraktní úrovni zaobíral vztahy mezi skupinami lidí – a z těchto vztahů považoval za dominantní právě vztahy ekonomické. Myslím, že je rozhodně blíže ku pravdě/shodě s realitou, než kupř. tzv. ekologické modely, na jejichž základě se náhle vyrojili nikým nezvaní a nepověření reprezentanti zájmů nějakých žab nebo čolků a snaží se do komplexních abstraktních modelů neorganicky vsunout dílčí nesystémový prvek (zájmů nahodile vybraných/vytržených fragmentů vnějšího světa).

Pokud by se tak dělo v ryzí abstrakci, nedopalovalo by mne to asi tolik jako promítnutí těchto nesystémových vizí do každodenní reality. Do stavu, kdy nějaká skupina lidí (ve jménu živočichů, kteří o existenci této skupiny nemají ani tušení) blokuje kupř. liniové stavby. Jsem zvědav, kdy se stejně nelegitimně někdo prohlásí za ochránce zájmů blízkého vakua, obklopujícího zvenčí zemskou atmosféru a začne v jeho jménu blokovat kosmické lety.

Pokud to tedy někdo myslí s ochranou planety vážně, měl by nejprve začít pracovat na novém modelu tak, aby onen „ekologický“ rozměr byl do něj začleněn systémově a komplexně – jen pak to může fungovat. Právě přechod k beztřídní společnosti tomu nahrává – vždyť po odstranění tříd by se ten stávající model scvrknul na jednosložkový – a to je nějaké divné, není-liž pravda? Samozřejmě to tak nebude. Namísto stávajícího rozporu mezi třídami nastoupí rozpor nového řádu. Model bude opět dvousložkový. Na jedné straně to bude lidský druh „L“ (lidstvo, lidé), na druhé straně pak celý zbytek Země (tedy „Z–L“). Jejich boj bude spočívat v tom, že lidé si odjinud, než z onoho zbytku („Z–L“) nemají kde vzít prostředky pro svou existenci. Jejich jednota bude spočívat v tom, že i L je součástí Z. Úkolem tvůrců tohoto modelu pak bude analyzovat možnosti, kterak dosáhnout toho, aby vztah mezi „L“ a mezi „Z–L“ nebyl zcela antagonistický. Pak se s tím dá vědecky pracovat.

Poznámka: Myslím, že to byl Stanislav Lem, který v některé své sci-fi naznačil, jak by se z hlavního antagonistického rozporu mezi „L“ a „Z–L“ mohl stát rozpor vedlejší/neantagonistický. Planetu Zemi zatím používáme jako konvertor sluneční energie do takových forem, jež jsme schopni využívat pro svou existenci. Pokud bychom Zemi jako zprostředkující mezičlánek byli schopni ve významné míře vynechat a dokázali „on line“ využívat přímo „energii z hvězdy“, bylo by tohoto cíle dosaženo.

2) Společensko-ekonomické formace a jejich zánik

Objev kategorie společensko-ekonomické formace, který Marx učinil společně s Engelsem, je dodnes řadou autorů považován za epochální událost, jež způsobila revoluci ve společenských vědách a poprvé umožnila důsledné uplatnění materialistického monistického pohledu na dějiny. Podstatou objevu je zjištění, že lidé při procesu výroby (osvojování si přírody, při reprodukci antroposféry) vstupují mezi sebou do specifických společenských a politických vztahů, jejichž charakter je právě dán formou oné „výroby". Typy společensko-ekonomických formací se pak vyvíjejí v souladu s dialektickým zákonem „negace negace". Prvotní formou jsou formace beztřídní, resp. předtřídní (kupř. společnost prvobytně pospolná). Její negací jsou formace třídní (antagonistické – kupř. otrokářská, feudální nebo buržoazní/kapitalistická). Negací této negace jsou formace opět beztřídní (kolektivistické – socialismus a komunismus).

Vývoj od formace k formaci (od bloku formací k bloku formací) je tažen vývojem prostředků, jež lidé v procesu výroby (osvojování si přírody, při reprodukci antroposféry) používají. Nejde zde jen o pouhé nahrazování zastaralejších, méně účinných prostředků (výrobních prostředků) novými, efektivnějšími. Tlak na změnu stávajících společenských a politických vztahů mezi lidmi (výrobních vztahů) nastává **pouze tehdy**, pokud tyto „nové technologie" nelze za dosavadních poměrů využít (buď vůbec, nebo jen málo a neefektivně). Pak „staré" výrobní vztahy začnou překážet, společenský pohyb způsobí jejich odstranění a nahrazení novými.

Poznámka: Oproti Marxovu očekávání, že kapitalistický výrobní způsob již bude jen stále více a více překážet nově vznikajícím výrobním silám, se reálná situace vyvíjí jinak. V rámci kapitalistické formace se podařilo vygenerovat množství nových výrobních sil, jimž zatím stávající uspořádání vztahů mezi lidmi nepřekáží. Jde však jen o úhel pohledu – tato teze platí jen v rámci tzv. rozvinutých zemí. V zemích „druhé kategorie", k nimž se systém chová jako k „podlidem" to tak nevypadá. Tam z nových technologií sklízejí jen stále větší bídu, toxické životní prostředí a plodem této sklizně (skrze všudypřítomné sdílení informací a obrázků) je Wolkerova [2] *stále se stupňující nenávist.*

Z tohoto poznání pak vyplývá závěr, že každá doposud známá formace zanikla a je pravděpodobné, že i formace doposud existující jednou zaniknou také. Dále pak, že po zániku poslední formace z bloku třídních/antagonistických formací nastoupí podle zákona negace blok formací opačné povahy – beztřídních a kolektivistických.

Ale abychom se pořád nedrželi jen poněkud suchého jazyka formální vědy, pojďme si k tomu položit pár otázek tak trochu kacířských nebo provokativních.

První zcela legitimní úvahou je, co by se stalo, kdyby se daná dosluhující/přesluhující formace prostě nechala být. To, že je k dispozici něco nového, lepšího, přeci ještě neznamená imperativ, aby to staré, relativně horší, bylo okamžitě odvrženo. Vždyť když se o to staré trochu pečuje, dokáže ještě dlouho a dobře sloužit svému účelu. Své by o tom mohli vyprávět havanští taxikáři, kteří dodnes jezdí po Kubě starými „amerikami" a sběratelé veteránů ze zbytku světa jim jen tiše závidějí. Anebo stačí se posunout po mapě kousek severněji do Pensylvánie, Ohia nebo Indiany, kde žijí členové sekty amišů. Bez vymožeností moderní civilizace, hezky postaru – a jak si lebedí.

Dovolím si k tomu ocitovat kousek textu z „Apokryfů" od K. Čapka[3], konkrétně z „Pilátova kréda". Pilát Pontský tam hovoří s Josefem Arimatejským:

„Vy jste divný národ, který mnoho mluví. Máte samé farizeje, proroky, mesiáše spasitele a jiné sektáře. Každý, kdo udělá nějakou pravdu, zapovídá všechny ostatní pravdy. Jako kdyby truhlář, který udělá novou židli, zapovídal sedět na ostatních židlích, které kdo udělal před ním. Jako by tím, že se udělá nová židle, byly zrušeny všechny staré židle. Konečně je možné, že nová židle je lepší, krásnější a pohodlnější než ty ostatní; ale proč, u všech všudy, by si člověk unavený nemohl sednout na kteroukoliv mizernou, červotočivou nebo kamennou židli?“

Takže proč přeskakovat z formace do formace, z bloku formací do bloku formací? Stojí to vůbec za to? A já s tím souhlasím. Samozřejmě si myslím, že individualistické formace jsou méně spravedlivé a v budoucnu budou stále méně a méně efektivní než kolektivistické, ale jak stárnu, lenivím a lezou mi na nervy změny a za chvíli stejně umřu, za sebe bych už to tak nechal být. Lidé se s tím již jakž takž naučili žít, vytvořila se spousta různých kompenzačních mechanismů, které ty nejhorší excesy individualistických formací zmírňují atd. atd. Jenže ono to tak, bohužel, nebude/nemůže fungovat.

Lidé se totiž nerozhodují o tom, že chtějí nové, lepší uspořádání vzájemných vztahů proto, že je předvedla nějaká modelka na přehlídkovém molu nebo o nich nějaký frajírek napsal tweet. Dokonce ani proto, že o tom nějaký vousatý dědek sepsal knihu. A už vůbec ne proto, že si to nějaký politický eskamotér dá do programu. Lidé jsou k té změně donuceni, protože jim jde o život – o holý život a o nic menšího!

Copak si opravdu myslíte, že někoho baví zničit si posledních pár mizerných jistot a místo toho vyrazit do ulic plných hořících trosek, kde se střílí a mnohdy i zabíjí? Obětovat pak bůhvíkolik let života pro budování něčeho nového, nevyzkoušeného, na doutnajících troskách toho starého? To, že by člověk dělal dobrovolně, nebo jen tak, z plezíru? Tedy – když se teď dívám na záběry z pařížských ulic, kde každý víkend probíhá zatím bezcílná revolta tzv. žlutých vest – musím uznat, že někteří se v tom asi vyžívají. Ale kolik jich je? Jaký tvoří podíl v celkové společnosti? Pořád jsem přesvědčen, že majoritní část lidské society nic takového nechce.

Pokud se někdo nechce poučit z historie, bude si ji muset znovu prožít (nebo – jak tomu věří hinduisté – se bude muset nechat znovu a znovu prohnat tolika reinkarnacemi, až mu to docvakne).

Podívejme se touto optikou na časový úsek zániku Západořímské říše. Z národohospodářského hlediska se jednalo o státní útvar s nesmírně rozvinutou infrastrukturou. Desítky a desítky generací investovaly do vybudování pošty, sítě silnic, mostů, akvaduktů, zavlažovacích systémů. Zainvestováno bylo i v rámci městského osídlení – vodovody, kanalizace, lázně. K dispozici byly nejpokročilejší technologie – vyspělé řezání kamene, používání betonu, Hérón Alexandrijský[4] už dokonce vynalezl parní turbínu a programovatelné loutkoherné stroje, existovaly i počítací stroje na zjišťování dnů narození podle data pro potřeby horoskopů. I dělba práce předbíhala dobu – napadá mne útržek dopisu římského vojáka, sloužícího v Británii, který žádal rodinu, aby mu objednala a poslala ponožky z nějaké severoitalské manufaktury, jejíž výrobky byly pro chladné britské podmínky jako dělané. Antický internet shopping.

I kvalita obyvatelstva byla na vysoké úrovni – zdravotní stav, díky tehdejší medicíně a úrovni komunální hygieny, byl nesrovnatelně lepší než před „urbe condita“, existovala poměrně rozšířená vzdělanost/gramotnost, povědomí o právu atd. Jak je tedy možné, že se takovýto dobře založený a zainvestovaný systém zhroutil sám do sebe?

Ony totiž nepřestaly fungovat věci, přestali fungovat lidé (resp. vztahy mezi nimi). Státní útvar (což je nám asi nejznámější jevová forma antroposféry) je stroj, jehož součástkami jsou převážně lidské bytosti. Jeho funkčnost či nefunkčnost odvisí od toho, zda tito lidé jsou schopni konat ve správný čas to, co konat mají.

Ne, že mají konat ve správný čas správné věci! To je zcela jiná dimenze, která sem nepatří. Kategorie správnosti/nesprávnosti nemůže být klíčovou na té nejnižší úrovni při každodenním rutinním chodu ohromného mechanismu. Není možné, aby si topič v kotelně před směnou přečetl Kanta a pak zvážil, zda má topit více, či méně. A aby pracovník velína, který vyrobené teplo distribuuje mezi odběratele, v té samé době (po četbě Schopenhauera) dospěl k tomu, že vyrobené teplo nikam nepustí. Na to už přišli i naší „ruští legionáři", kteří sice na jedné straně měli své „revoluční výbory", kde se s kategorií správnosti/nesprávnosti pracovalo (a z nichž vyšiloval generál Štefánik[5]), ale v bojové akci naprosto a beze zbytku respektovali nedílnou velitelskou pravomoc.

Jestliže se onomu složitému stroji přihodí, že jsou mu zadávány nesmyslné instrukce nebo že instrukce (ať již smyslné nebo nesmyslné) nejsou plněny tak, jak mají, pak se takovýto stroj nejprve dostane mimo „pracovní takt" (vypadne z rytmu), pak se začne „zadírat" až se konečně zadře a rozpadne definitivně. Viděno takhle ex post a zvenčí to může být úsměvné, ale pro lidi uvnitř to žádná legrace není. Ačkoli mají všechny podmínky pro to, aby se jim žilo lépe (nebo alespoň dobře, nebo přinejhorším alespoň ne hůře než v minulosti), nic se nedaří. To, co dřív fungovalo, nefunguje. Každý den se děje nějaká flagrantní pitomost/neefektivnost. Dnešním jazykem by se situace v době zániku Západořímské říše dala popsat tak, že se zhoršovalo fungování veřejné infrastruktury, mizely právní jistoty, klesala životní úroveň, stoupala kriminalita a radikálně rostlo vnější ohrožení.

Samozřejmě, že normální lidé to nesli těžce a zkoušeli všechno, co je jen napadlo, aby ten stav a trend zvrátili. Z hlediska marxistického modelu se ovšem (chybně) pokoušeli najít řešení v patrech podrobnějšího rozlišení (nenahlíželi tedy na společnost z obecné rozlišovací úrovně tříd a jejich ekonomických vztahů, ale z rozlišovací úrovně detailnější). Nemohlo je tedy napadnout, že řešení není v detailu, nýbrž v systému. Někteří zkoušeli mikroekonomicky zvýšit intenzitu své práce. Ale ono to nešlo – jednou netekla voda, podruhé nefungovala doprava, potřetí snaživého schumpeterovského[6] podnikatele okradla místní mafie.

Jiní se upnuli k různým náboženským sektám nebo k nenávisti mezirasové. Řím byl tehdy plný přistěhovalců z provincií, kteří se sem původně stáhli, aby unikli „předantickému" barbarství, ale když uviděli, že tenhle svět „už to má za sebou", přestali přemýšlet o integraci a snažili se na poslední chvíli urvat něco pro sebe. Takže pogrom jako cesta k lepším zítřkům. Proč ne? Lidé už byli tak zoufalí, že věřili i takovéhle pitomosti. Jednoho společného jmenovatele to ale mělo – ať se kdokoli snažil jakkoli, nikam to nevedlo. Nedalo se tu žít a nebylo kam zmizet – „Extra Romam no vitae (est)".

V dnešní době by to vedlo nejprve k pádu několika vlád a několika mimořádným volbám, ale pokud by onen předsmrtný chaos sílil, došlo by i na mimovolební předávání moci (kdo by se zdržoval nějakými procedurami, když jde o kejhák). Samozřejmě by nakonec zvítězilo volání po silné ruce, jež tomu všeobecnému „bordelu" učiní přítrž. Vzájemné vraždění mezi mimovolebními uchazeči o „silnou ruku" by pak bylo posledním dějstvím.

Ve starém Římě tomu bylo nejinak. Je nesmysl věřit tomu, že v oněch letech byla celá římská „věrchuška“ úplně hloupá a degenerovaná. Že se celý ten obří „římský stroj“ rozpadl jen proto, že mu „shora“ byly zadávány blbé/nelogické instrukce. Opak je pravdou – umírající systém neváhal používat neopotřebovaných a nezdegenerovaných mozků. V posledním období vládli Římu typičtí neřímané. Ale ani stará krev, ani nová krev, ani silná ruka, ani slabá ruka však nepomohly. Vztahy mezi lidmi – nikoli lidé – bránily přežití. Klinickou smrt formace nakonec nedovršila revoluce (změna generovaná zevnitř), ale vnější invaze, jejíž efekty ovšem byly stejné (v tomto případě dokonce komfortní – téměř nenásilné).

Pokud teď už můžeme pracovat s předpokladem, že vysloužilost určité formace se (bohužel) neprojevuje jenom tím, že působí komicko-archaicky, ale svou nefunkčností začne ohrožovat své vnitřní prvky – lidi – a že každá snaha ji vylepšit starými prostředky vede jen ke zhoršení, pak můžeme modelovat dále. Nedojde-li k nějakému zásahu zvenčí (jako v případě Odoakarovy[7] invaze do Říma), je jen otázkou času, kdy zoufalí lidé, dohnaní strachem a bezmocí k revoltě, nebudou bojovat na barikádách za budoucí zářné cíle (jak si to představovala propaganda v sovětských filmech), nýbrž za odtržení se od minulosti, která jim jde po krku. Proto původní vymezení (které zakladatelé marxismu považovali za klíčové). „K čemu směřujeme?“ vlastně bude nahrazeno jasnou vizí toho „Od čeho utíkáme?“.

A to je zároveň odpovědí na otázku, co by se stalo, kdyby se stará formace nechala přežívat dál a dál. Pokud by její konec nezajistila nějaká vnější invaze/síla/deus ex machina, skončila by stejně nezadržitelným výbuchem, **nikoli taženým zepředu, ale tlačeným zezadu** – a teprve po něm – ve zničeném světě a na jeho rozvalinách by započalo hledání odpovědi na tu původní otázku „Kam směřujeme?“, nebo – jinými slovy – „A co teď dál?“.

Takže tady už si můžeme odpovědět na příklady havanských taxikářů, amerických amišů a nové a staré židle Piláta Pontského. To vše jsou naprosto pravdivé postřehy, ovšem z mikrosvěta, jež v makrorozměru žádným způsobem neplatí. V makrosvětě působí zcela jiné mechanismy a síly, které právě prostřednictvím objevu společensko-ekonomických formací pomohli Marx a Engels odhalit.

Na tohle vyústění pak logicky navazuje otázka, zda by tedy nešlo takovéto násilné ukončení života nefunkční formace nějak nahradit tím, že by ji nenásilně a bez krveprolití zlikvidovala nějaká vnější bratrská/internacionální pomoc z oblastí, kde „zítra již znamená včera“ a pokojně nastolila formaci novou. Samozřejmě je to možné a bylo by to jen a jen přínosem. Kdo by si v této souvislosti nevybavil poslední scénu z Hamleta, ve které do zámku Helsingør vstupuje princ Fortinbras, nachází všude samé mrtvoly a chápe se úkolu napravit tu strašnou spoušť?

Aby to ale bylo možné, musela by v tom samém reálném čase vedle lokální/regionální umírající formace existovat stejně lokální/regionální formace nová, jež by ji nenásilně převzala. Ale to jde jen v případě přechodů z formace do formace uvnitř homogenního bloku. Pokud jde o přechod z jednoho bloku formací do kvalitativně jiného bloku, není to bohužel možné (praxe nepotvrdila Leninovu tezi o možnosti vybudovat socialismus jen v jedné zemi).

Druhá, také stále se vracející úvaha, připouští morální i fyzické opotřebování staré formace, ale přemýšlí o možnosti nepokoušet se ji opravovat starými metodami, nýbrž prostředky „vypůjčenými“ z formace nové/potenciální, číhající za bukem. Tak by se škodlivé účinky rozpadu starého řádu zmírňovaly a vlivem postupného flikování by nakonec vznikla ona nová formace – ale bez revolucí, ohňů a šibenic na ulicích.

Za sebe nemohu jinak, než přitakat. Samozřejmě, že by to bylo skvělé. Vždyť – ruku na srdce – každá revoluce toho tolik zničí, rozmlátí a zkazí. Kdyby to šlo bez té vší škody, hned by bylo na světě lépe. Ale obávám se, že ani tato alternativní cesta nebude průchodnou.

Zatímco při prostém přechodu z formace do formace měli exponenti té staré určitou (někdy pro ně více atraktivní, jindy méně) možnost uchytit se dobře i v nových poměrech, při přechodu do kvalitativně jiného bloku formací to je jinak. Otrokářský velkostatkář se v průběhu rozpadu otrokářského řádu stal feudálem, aniž si toho možná i všiml. Feudál, který v době zániku feudalismu vizionářsky přezbrojil a stal se velkopodnikatelem, sice ztratil některé své aristokratické výsady, ale stále zůstal bohatým „lepším" člověkem.

V kolektivistickém modelu se bývalý kapitálový vlastník (má-li k tomu schopnosti) zajisté může stát významným řídícím pracovníkem, ale jeho pozice vůči ostatním lidem se již nebude odvíjet od jeho vlastnictví, nýbrž jen od jeho individuálních schopností. A to je kvalitativně jiná úroveň vztahů k ostatním lidem – tak jiná, že si ji v určitých myšlenkových modelech nejde ani představit.

Řekl bych, že tady je jeden z nejsilnějších duševních bloků – mysl řady lidí má s takovou změnou problémy nejen proto, že si ji nepřeje, ale hlavně proto, že si ji vůbec nedokáže představit. Je pro ně natolik nemyslitelnou/absurdní, že s ní nejsou vůbec schopni pracovat jako s alternativou, testovat její proveditelnost/neproveditelnost, její společensko-ekonomickou efektivitu atd. Ale v žádném případě to není tak, že by tato „nemyslitelnost" postihovala jen ty, kterým v tom brání jejich bohatství/majetkové poměry. Neumějí si to představit ani miliony zcela chudých/nemajetných, ba dokonce i vysloveně pauperizovaných lidí. A to je jen ukázkou, jaké ohromné síly (v tomto případě nadstavbové – ideologické) mají na své straně exponenti umírající formace. To je tím důvodem, proč otcové zakladatelé věštili, že překonání umírající formace nebude žádnou procházkou růžovým sadem, neboť veškeré tyto síly bude nutno překonat.

To všechno byly důvody vysvětlující, proč se v marxistickém modelu příliš nepočítá s tím, že by dobrovolná konverze bývalých vlastníků do postavení odborných pracovníků byla masovou. Předpokládá se opak – že tato konverze bude spíše nedobrovolná, založená na mocenském donucení. Jestli v tomto vynuceném kroku (někteří tomu budou bránit, a proto bude třeba jim v tom „bránění" zabránit) někdo spatřuje nějakou krvelačnost nebo samolibou touhu po násilí, pak mu nepomohu.

V téhle souvislosti se často objevují různé dezinformace a nepochopení. Prvá z nich vyvěrá z použití jiného „zaostření" – namísto pohledu z výšky, kdy jednotlivé individuality splývají a pracuje se jen s celými skupinami (pro les není vidět stromy), je v „jiném zaostření" použit pohled z nižší úrovně, kde naopak pro stromy není vidět les. Zkoumáním povah a osobnostních rysů jednotlivých exponentů odcházející formace se pak dospívá k tomu, že mezi nimi je řada individualit lidsky cenných, charakterních, altruistických atd., které si nezaslouží býti jakýmkoli způsobem potlačovány, natož aby jim bylo násilím „bráněno v bránění". Téma je to vděčné, divák si popláče a odchází z kina naplněn přesvědčením, že systém, který takto necitlivě semele byť jen jediného jednotlivce, nemůže být dobrý a přinést něco pozitivního.

Stát v tu chvíli před kinem a snažit se takto emočně naladěným divákům vysvětlovat fungování společenských mechanismů, založených na hromadnosti/masovosti, by asi namísto osvěty přineslo spíše pár facek. Takovéhle věci je nutno probírat „Sine īrā et studiō " s určitým nadhledem. Jak již bylo řečeno, mimo antroposféru nejsme schopni přežít. Daň, kterou za

její existenci platíme, spočívá v omezení/zhromadnění/unifikaci našeho konání – a tím i v předvídatelnosti a vzájemné kompatibilitě důsledků tohoto konání. Na stávajícím stupni vývoje se prostě nezbývá než se smířit s tím, že pro určité individuální projevy zde není místo – zkusme si představit osud včely, jež se uprostřed plástu rozhodne namísto šestihranu udělat čtvereček.

K určitým věcem jsme nuceni (a od jiných odvraceni) stále a záleží jen na síle onoho přinucení, jež se při určitém stupni své intenzity začne nazývat „násilím". Násilí ve společenských vědách proto není ani produktem patologické psychiky jednotlivce, ani atributem nemravných/nemorálních/zvrácených systémů. Je jedním ze základních vztahů uvnitř složek živé přírody, je tedy také přirozenou součástí instrumentária lidských vztahů a nelze o něm uvažovat absolutně – jako o něčem, co je špatné vždy, všude a za všech okolností, nýbrž jen relativně, tedy zda vzhledem k okolnostem je jeho užití přiměřené/odůvodněné.

Nemohu vyloučit, že v kreslených filmech o zvířátkách ze studia Walta Disneye se srnečci stávají vůdci stádečka na základě délky svých řas, ale v reálném světě se trkají jak zběsilí a jsou schopni se navzájem i zabít. Až nakonec jeden násilím odežene všechny ostatní a do děloh vybojovaných srn pak umístí své sperma s cílem zajistit přenos právě a jen té své DNA. Stejně tak v lidské společnosti je násilí všudypřítomné a jen jeho určitá (poměrně malá) část je regulována (výkon práva, tresty a trestání, přiměřená obrana atd.).

Ale přitom je zapotřebí poznamenat, že i při kvalitativním skoku z bloku formací do jiného bloku formací může dojít k jevu, který je běžný jen při změnách formací uvnitř bloku formací – tedy že již „v lůně" staré formace probíhají procesy, svědčící formaci nové. Jako příklady mohu uvést vyhánění rolníků z půdy v Anglii (proto Britové neměli žádné problémy se „združstevňováním"), nebo likvidaci pachtýřů v Oklahomě (viz John Steinbeck „Hrozny hněvu")[8]. Koneckonců, i „vyvlastnění" kapitalistů finančními monopolisty jde vlastně světové socialistické revoluci naproti.

Mimochodem, když už jsem zmínil ty Steinbeckovy „Hrozny hněvu", v tom románu se autorovi podařilo cestou umělecké zkratky jen v několika odstavcích shrnout celou podstatu marxistického učení – proto si dovoluji přímo do textu ty klíčové odstavce uvést:

Za chvíli vyšel z domku nájemce, který se dosud nemohl vystěhovat, a sedl si na bobek do stínu traktoru.

„A hele, vy jste přeci Davisův hoch!"

„No ba," řekl řidič.

„Ták proč to děláte, dyť je to proti vlastním lidem?"

„Tři dolary denně. Už jsem toho měl dost, plazit se v prachu kvůli vobědu a potom ho ani nedostat. Mám ženu a děti. Musíme jíst. Tři dolary denně a voni je vyplácej každej den jako hodiny."

„To je v pořádku," řekl nájemce. „Ale kvůli vašim třem dolarům denně nemůže patnáct nebo dvacet rodin vůbec jíst. Kvůli vašim třem dolarům denně musí se skoro sto lidí vystěhovat a potloukat po silnicích. Je to taky v pořádku?"

„A řidič řekl: „Na to já nemůžu myslet. Já musím myslet na svý vlastní děcka. Tři dolary denně, a voni je vyplácej každej den jako hodiny. Časy se měněj, pantáto, nemyslíte? Z půdy se dneska neuživíte, leda jestli máte dva, pět, deset tisíc jiter a traktor. Zpachtovat si půdu, to dneska nejni nic pro malý lidi, jako jsme vy nebo já. Člověk přeci nemůže dělat randál jen

proto, že si nemůže dovolit vyrábět fordky nebo že nejni akciová společnost na výrobu telefonů. No, a s půdou je to dneska zrouna takový. Proti tomu se nedá nic dělat. Starejte se, abyste dostal ňákou práci za tři dolary denně. To je jedinej způsob.“

Nájemce o tom chvíli uvažoval. „Je to diuný, jak to na světě chodí. Dyž má člověk ňákej majeteček, malej majeteček, tak ten majeteček je jako kus z něj - je to, jako dyby to byl von sám. Dyž má jen tolik půdy, že ji může sám projít a vobdělat a rmoutit se, dyž se jí nedaří dobře, a bejt veselej, dyž ji zavlaží déšť, tak ta půda je kus z něj, a von sám je tak ňáko větší, protože ji má. A dyž ani třebas nemá ouspěch, je přeci jen velkej svým majetkem. Tak je to.“

Nájemce se opět zamyslil. „Dyž ale má ňákej člověk majetek, kterej nemůže ani vobhlídnout, dyž ani nemá kdy, aby na něm něco sám vodpracoval, nebo dyž ani nemůže u něho vostávat, aby ho aspoň vobcházel, tak co? Pak je ten člověk jen kus ze svýho vlastního majetku. Von potom nemůže dělat ani myslet, co by sám chtěl. Von je jenom kus vlastního majetku, a ten majetek je silnější než von. Von je potom malej, ne velikej. Jenom jeho majetek je velikej a ten člověk je votrokem svýho majetku. Tak je to.“

Řidič žmoulal v ústech spálený koláč a odhodil kůrku. „Inu ba, časy se změnily, rozumíte? Přemejšlením tohodle druhu jaktěživ děcka nenakrmíte. Starejte se vo ňákou práci, za kterou platěj tři dolary za den. To nejni vaše věc, abyste se trápil kvůli ňákejm cizejm děckám, starejte se jenom vo vlastní. Stačí, aby se vo vás rozkřiklo, že vedete takovýdle řeči a potom už jaktěživ tři dolary nedostanete. Ty hlaváči, co vo tom rozhodujou, vám nikdá nedaj tři dolary za den, dyž se staráte vo něco jinýho než právě jen vo ty tři dolary.“

„Skoro sto lidí se potlouká po silnicích kvůli těm vašim třem dolarům. Kam se podějem?“

„A to mi něco připomíná,“ řekl řidič. Měl byste radši vodsud zmiznout. Po vobědě vám závorám dvorek.“

„Dnes dopoledne jste nám zavalil studni.“

„Já vím. Musel jsem dodržet linku. Ale po vobědě to vemu přes dvorek. Musím dodržovat linky. No ale, že se znáte s Joem Davisem, mým tátou, tak vám něco povím. Mám takovej rozkaz, rozumíte? Tam, kde se rodina ještě nevystěhovala že dybych prej měl jako ňákej ouraz rozumíte? Dybych se třebas dostal trochu moc blízko k chalupě a trošku ji naboural no, tak prej dostanu dva dolary. A moje nejmenší nemělo ještě v životě na nohouch boty.

„Vystavěl jsem ji vlastníma rukama. Narovnával jsem starý hřebíky, abych pobil střechu plechem. Trámy jsou spojovaný s podvalem drátama z bedniček. Je to moje chalupa. Já jsem ji vystavěl. Vy že se do ní nabouráte? Jen počkejte, já budu stát ve vokně s flintou. Jen se vobjevte někde vokolo a já vás vodpicnu jako králíka.“

„Já za to nemůžu. Já přeci proti tomu nemůžu nic dělat. Dyž to neudělám, přijdu vo práci. A helejte, dejme tomu, že mě zastřelíte. Voni vás prostě voběsej, ale dávno předtím, než budete voběšenej, bude tady na traktoru sedět jinej mládenec a ten chalupu strhne. To byste nezastřelil toho pravýho.“

„To je prauda,“ odpověděl nájemce. „Kdo vám dal ten rozkaz? Půjdu na něj. To je člověk, kterýho je potřeba vodstřelit.“

„To se mejlíte. Von dostal ten rozkaz vod banky. Banka mu řekla: Vyhoď ty lidi, nebo tě vyhodím z práce já!“

„Tak dobře, ale banka má ňákýho presidenta. A správní radu. Nacpu si magacín patronama a půjdu do banky.“

Řidič řekl: „Jeden mládence mi povídal, že banka dostává rozkazy z východu. Tendle rozkaz zněl: Starejte se, aby půda nesla zisk, jináč vám zaurem krám.“

„Ale kde to teda končí? Koho mám zastřelit? Ani mě nenapadne, abych umřel hladem, dřív než zabiju toho chlapa, kterej mi bere chleba vod huby.“

„Nevím, kde to končí. Možná že tu nejni vůbec nikdo, kdo by se měl zastřelit. Možná že to vůbec nedělaj lidi. Možná že to dělá majetek, jak jste říkal. Ale ať je to jak je, já jsem vám řek, jakej mám rozkaz.“

„Musím přemejšlet,“ pravil na to nájemce. „My všichni musíme přemejšlet. Musí bejt přeci ňákej způsob, jak todle zarazit. Dyť to nejni nic takovýho jako blesk nebo zemětřesení. Je to špatnost, kterou si udělali lidi, a Bůh je můj svědek, že to je něco, co můžeme změnit.“

3) Třídy a třídní boj

Objev kategorie společenských tříd je do značné míry propojen s objevem společensko-ekonomických formací. Oboje stojí na pochopení významu „výrobních prostředků“ a jejich vlivu na „výrobní vztahy“. U společensko-ekonomických formací je to rozvoj výrobních prostředků, který tlačí na přizpůsobení výrobních vztahů; u tříd je to vztah jednotlivých lidí k výrobním prostředkům, jenž je rozřazuje do tříd. Ve dvousložkovém modelu jde o rozdělení velmi prosté – jednu třídu tvoří ti, kteří žádné výrobní prostředky nemají a druhou třídu pak tvoří ti, kteří výrobní prostředky mají.

Řada různých společenskovědních disciplín zjistila a potvrdila, že určité typy skupin lidí jsou více než jen mechanickým součtem svých částí, že naopak mají ještě něco navíc – své společné zájmy, svou skupinovou inteligenci (intelektuální potenciál mas). Věděli to již klasikové, ale potvrzuje se to znovu a znovu – kupř. M. Ransdorf ve svém „Novém čtení Marxe“ k tomu odkazuje na moderní tituly „The Wisdom of the Crowds. Why the Many Are Smarter Than the Few“ (J. Surowiecki) a „The Spirit Level. Why Equality is Better for Everyone“ (R. Wilkinson a K. Pickett). Proto se s takovými skupinami dá v určitých modelech pracovat jako s homogenními prvky bez nutnosti zkoumat je „zevnitř“.

Výzkumem vzájemných vztahů mezi těmito třídami dospěli navíc Marx s Engelsem k závěru, že na ně lze uplatnit model vzájemné jednoty a boje protikladů. Jednota je zprostředkována tím, že jedna třída vytváří druhou a bez sebe navzájem nemají smysl. Boj je dán tím, že jejich zájmy jsou antagonistické, tedy zcela protichůdné/opačné. Jejich dialektický „boj“ je pak v reálném světě zprostředkován tzv. třídním bojem – konkrétními aktivitami těchto skupin na poli ekonomiky, práva, ideologie atd. s cílem prosadit co nevyšších část svých zájmů.

Pokusme se opět tuto suchou teorii oživit otázkami, které jsou v této souvislosti nejčastěji kladeny. První z nich se týká použité míry „zaostření“. Není zpochybňováno to, že při určité míře rozlišení jednotliví lidé splynou ve skupiny a v modelu, který tuto míru rozlišení používá, se pak logicky pracuje jen se vztahy mezi těmito skupinami. Je ale kladena otázka, zda je to ono pravé/správné zaostření/rozlišení. Zda právě použitím této rozlišovací úrovně se marxismus nedopouští nějaké chyby.

V teoretické rovině lze posunovat páčkou/jezdcem zaostření nahoru i dolů a spatřovat tak realitu s větším či menším odstupem. Směrem k vzhůru (k menšímu a menšímu rozlišení) nám nejprve ekonomicky spjaté skupiny lidí splynou ve větší (patrně velké národy či rasy),

další posun již vede ke splynutí lidstva do jedné homogenní grupy a další již neodliší lidské bytosti od jiných živočichů. Ještě dále nám už zbude jen živá a neživá příroda, dále pak jen planeta Země jako celek, pak celá naše sluneční soustava, pak celá galaxie atd.

Opačným pohybem páčky/jezdce směrem dolů se nám naopak bude rozlišovací úroveň zvětšovat, ekonomicky spjaté skupiny lidí se rozpadnou na velmi různorodé množství jinak spjatých menších skupin (s takovýmto rozlišením kupř. pracuje politologie); při dalším zvětšení už se ocitneme na úrovni rozlišení, jež používá sociologie, při ještě dalším budeme v rozlišovací úrovni psychologie/skupinové psychologie, ještě níže na úrovni klasické klinické medicíny atd. atd.

Ale v žádné z těchto možných úrovních rozlišení se zatím nikomu nepodařilo vytvořit ucelený politicko-ekonomický model, který by byl použitelný pro systémový výklad minulosti a přítomnosti a pro přípravu a plánování budoucnosti. Takže třídy zatím nadále zůstávají jediným použitelným klíčem k odemknutí pokladnice lidských dějin a jejich výkladu.

Druhou otázkou, na kterou lze také poměrně často narazit, je to, zda zájmy obou tříd jsou opravdu tak absolutně antagonistické, nebo zda to platí jen uvnitř nějakého definovatelného intervalu a za jeho hranicemi pak již ne. Dalo by se to odbýt poměrně jednoduchým odkazem na to, že základní vlastností dialektických protikladů je jejich rozpor, a tím je ten antagonismus dán, ale neodbude se to – alespoň v tomto textu ne.

Šedá je každá teorie a věčně zelený života zlatý strom. Vždyť to, čím se zde zabýváme, není jen abstraktní hegelovsko-marxistická dialektika, nýbrž reálný svět a život, v rámci nějž uvažujeme o jiném způsobu přechodu od zanikající kapitalisticko-imperialistické formace k prvnímu stádiu beztřídní kolektivistické formace, k socialismu. A v rámci reálného světa se přece může stát, že pod vlivem určitých okolností se antagonismus obou tříd relativizuje, že v nějakých oblastech a na nějaký čas mohou „zakopat válečnou sekeru“ a najít určitý společný dílčí cíl.

Jako příklad lze, dejme tomu, uvést útočnou válku vyhlazovacího typu, kdy se u napadeného státu/aliance dá očekávat jeho skoro vyhubení cestou genocidy. Je-li taková hrozba dostatečně silná a je-li vnímána jako reálná, může dojít k tomu, že v napadeném státě/alianci se rozpor mezi třídami stane rozporem vedlejším a téměř se ztratí vedle náhle vyvstavšího rozporu hlavního – rozporu mezi oběma stranami konfliktu, útočníkem a napadeným. A právě touto cestou, že se z **hlavního** rozporu, který již ze své podstaty musí být antagonistický až na půdu, stane rozpor **vedlejší**, resp. dočasně relativně nevýznamný, může být onen původní antagonismus upozaděn (nikoli odstraněn nebo překonán – on stále existuje, ale v této chvíli je jeho váha nepatrná) a obě třídy spolu budou, ruku v ruce a bok po boku, bojovat proti společnému nepříteli o holé přežití.

Jako druhý příklad mohu případným zájemcům nabídnout koncepci ruského profesora V. Koškina (viz V. Koškin a S. Kretov – „Solidarism – the New Mainstream of the Future“). Jde o pokus trvale zařadit rozpor mezi třídami na vedlejší kolej tím, že do centra bude postaven jiný, významnější rozpor. V tomto případě jím bude nesmiřitelný rozpor mezi zájmy „velkých národů“. V takovémto schématu je tedy člověk kupř. nejprve Rusem a teprve až po té, s daleko menší vahou, i příslušníkem nějaké třídy. Za současných podmínek, panujících v Evropě, si aplikaci něčeho podobného u nás moc neumím představit, dokonce ani v USA ne – i když tam už si nejsem úplně jist. Ale je možné, že daný model více méně již jen odráží situaci, jež se vyvinula kupř. v Číně (možná Vietnamu) a nelze vyloučit, že osloví i některé části muslimského světa – zde by pořadí bylo: nejprve muslim (nejspíš šíita) a teprve pak příslušník nějaké třídy.

Ale nedejme se mýlit, v té knize není o nacionalismu nebo náboženství ani slovo, to tam po jejím přečtení mezi řádky vidím já. Naopak jde o dílo spíše technokratické, které tyto „skryté" myšlenky rozpracovává v jejich jevových – dalo by se říci, až v praktických – formách. Myšlenkou solidarismu je rozdělení národní ekonomiky na sektor, který musí být ze své povahy vždy vlastněn a kontrolován celospolečensky, a na sektor, který je možno ponechat volné hře tržních sil. Zatímco onen zespolečenštěný sektor využívá svých zdrojů (v podmínkách Ruska hlavně přírodních) k rozdělování mezi obyvatelstvo na principech vzájemné solidarity, druhý sektor distribuuje bohatství a prospěch z něj nerovnoměrně (nesolidárně) podle tržních pravidel.

Třetí příklad relativizace hlavního antagonického rozporu na vedlejší jsem si ponechal do dalšího textu, kde jej čtenář nalezne ve „čtvrtém okruhu" (dvou a půl složkový model).

4) Výroba – rozdělení – směna – spotřeba

Výroba. Já vím, že v dnešní době není slovo „výroba" příliš populární. Mladé generaci to asociuje poškozování životního prostředí, plenění přírodních zdrojů, zaostalé mlácení kladivem do železa v zaostalém devatenáctém století atd. Protože teď už je vyrábění čehokoli přežitkem, vše se levně doveze z Číny, nebo se to vytiskne na 3D tiskárně.

Krásně to ilustruje referendum o jaderné energii v Německu, kde lid dospěl k závěru, že elektřinu není třeba vyrábět v elektrárnách, jež jsou nějakou civilní obdobou atomové bomby, mohly by vybuchnout a zničit celý Vaterland. Protože i malé dítě ví, že elektřiny je dost v každé elektrické zásuvce a odborník tuší, že je tam rozváděna od elektrických hodin.

Starší generaci zase při slově „výroba" naskakuje představa vstávání ráno před pátou, stres před píchačkami, dílenské výbory strany, odborové schůze atd. Prostě takové samé negativní konotace. Zvláště dnes, kdy už je třeba užívat si zaslouženého důchodu, na který nám vydělá mladá generace, jež má skoro celá vysokoškolské vzdělání v oblasti managementu čehokoli a věnuje se výhradně řízení. Tak kam dnes s výrobou?

Já za to nemohu, že tomu slovu, onomu nevinnému shluku několika hlásek, byla nasazena psí hlava. Ani za to, že si pod ním dnes kdekdo představuje kdeco, jen ne to, co znamená v marxistickém modelu. Ten model naštěstí (resp. všechny abstraktní modely) není založen na konkrétním slovním označení v nějakém konkrétním jazyce. Proto se jednotlivé prvky toho kterého modelu vymezují jejich funkčním popisem a pro jednoduchost se pak označují nějakým symbolem. Takže není nutno s obrozeneckým zápalem bojovat za to či ono slovo v tom kterém jazyce, ale přejít k obsahu toho prvku nebo vztahu, jenž tím slovem byl původně v rámci zkoumaného modelu označen/pojmenován. Tak, jako již W. Shakespeare zabásnil, že „růže, zvána jinak, voněla by stejně".

Lidské bytosti nežijí ve vzduchoprázdnu. Rodí se, vyrůstají, dospívají, prožívají své životy, svá trápení i své splněné sny, stárnou a umírají v konkrétním prostředí, které je obklopuje a s nímž jsou v trvalé, nepřetržité a mnohovrstvé interakci. Jsou se svým prostředím natolik spojeny, že jednotlivé vědy mají občas potíž v přesném rozhraničení toho, co je vlastně člověk a kde už začíná jeho okolí.

Kupř. pro klasickou medicínu je člověkem to, co je uzavřeno v onom koženém vaku, pod pokožkou a povrchovou sliznicí. Jen někteří šťouralové hloubají nad tím, kam patří flóra a fauna,

která na našem povrchu mezi dlaždicemi odumřelé epidermis spokojeně existuje, občas je do nás zakořeněná a občas by nám hodně chyběla, kdybychom byli bez ní. Stejně tak kupř. pro sociologa člověk nekončí na úrovni epidermis, nýbrž až na úrovni tykadel vztahů k jiným jedincům. A což pak pro koryfeje věd společenských, iž člověka vždy vnímají nejen jako tu vodnatou hmotu pokrytou kůží, nýbrž jako chuchvalec vztahů, jimiž je člověk obklopen, a kteří jsou z pohledu té či oné vědy mnohdy důležitější než medicínsky chápaný člověk sám o sobě. Konec konců i sám marxistický model, jenž je jedním z mnoha známých společenskovědních modelů (nacházejících se v akváriu filozoficko-ekonomických věd) nezkoumá člověka z toho pohledu, zda mu rostou chlupy z nosu, jaký má body mass index, ani zda má zdravý pohlavní život, nýbrž také jen jako abstraktní průsečík vztahů (a to hlavně vztahů ekonomických).

Ale kvůli tomu to neříkám. Rád bych se dostal k vymezení okolí/prostředí onoho zkoumaného člověka – k prostoru, v němž se pohybuje. Patrně lze souhlasit s tím, že na počátku své existence byl člověk (jako živočišný druh) součástí okolního přírodního světa, s nímž a v rámci nějž existoval. Během svého vývoje se však postupně z tohoto prostředí začal vydělovat tím, že využíval v přírodě dobře známou metodu, a to vytváření vlastního prostředí. Zjednodušené mechanické modely vývoje pracují s tím, že se vnější prostředí/příroda mění jako nezávislá proměnná a konkrétní životní formy se na tyto změny více či méně úspěšně adaptují coby závislá proměnná.

Některé druhy (kupř. termiti) však záhy odhalily, že pokud se nebudou vnějšímu prostředí pouze pasivně přizpůsobovat, nýbrž se od něj izolují a vytvoří si prostředí vlastní (stabilnější a pro jejich potřeby vhodnější), získají oproti ostatním životním formám konkurenční výhodu. Podobnou, avšak méně razantní cestou se vydal i lidský druh a vedle toho, že se změnám svého životního prostředí pasivně přizpůsoboval (jako ostatní druhy), postupně si vedle toho vytvářel prvky svého vlastního prostředí, které jej od mnohdy nehostinného „nevlastního“ prostředí odcloňovaly. Příkladem budiž používání oděvů, přístřešků a příbytků, využívání ohně, později konverze od lovu/sběru k prvotnímu zemědělství atd. Takto postupně vznikalo člověku vlastní a z evolučně-konkurenčního hlediska pro člověka příznivější prostředí, dnes běžně označované jako „antroposféra“.

Lze vést naprosto nekonečné spory o tom, kdy se člověk z vnější přírody vydělil natolik, že se pro jeho bytí a pro jeho osud stala antroposféra významnější než ostatní zbytek vnějšího prostředí, kdy se pak stala antroposféra pro člověka dominantní a kdy (zda vůbec) se nakonec stala prakticky jediným prostředím, kde je dnešní člověk schopen žít a úspěšně se rozmnožovat. Současný civilizovaný člověk je na svou antroposféru již natolik vázán, že mimo ni nejen není schopen dlouhodobě žít a reprodukovat se, ale dokonce mimo ni velmi rychle hyne.

Jako srozumitelný příklad lze použít členy skupiny, jež si zaplatila kurzy „přežití v divočině“. Za úspěch se považuje, že se po nějaké době pobytu mimo antroposféru vrátí živí, a pokud možno celí. Přestože jsou vybaveni kdečím z naší civilizace, není takový pobyt „v divočině“ žádnou procházkou růžovou zahradou. Krátkodobě se to dá ustát, ale zkusme si představit, že by v takových podmínkách oni lidé měli přežívat trvale, mít potomky a nevychovat z nich primitivní „tarzany“, ale lidské bytosti, které budou postupně schopny obnovit/zachovat/rozšířit nejen biologickou stránku člověka (uchovat a rozšířit DNA), nýbrž i člověčí duchovní stránku, jeho vědu, kulturu atd. Mimo antroposféru jde o „mission impossible“. Mimo antroposféru už dnešní člověk ve své současné podobě zkrátka není schopen života a reprodukce.

Tím se nechci dotknout přírodních národů, které ještě vlivem civilizace nezdegenerovaly a jsou schopny ve svém prostředí a v souladu s ním dlouhodobě existovat. Ale ony nejsou nositeli oné „duševní“ nadstavby v podobě vědecko-technických znalostí a dovedností, jimiž dnes vyspělá civilizace disponuje. Pokud by tedy nějaký příslušník lidského rodu mimo antroposféru přeci jenom přežil, patrně by dokázal uchovat nanejvýš biologickou stránku člověka, ale téměř celý vědecko-technický pokrok by bylo nutno zopakovat znovu.

Poznámka: Též se to netýká těch amerických skautů, kteří jednou na letním táboře absolvovali bojovou hru, jejíž součástí bylo rozdělání ohně bez zapalovače a podpalovače, a kteří si dodnes tuto svou kvalifikaci uvádějí ve svém „curiculu vitae“ v rubrice „special skills“.

Ale – zpátky na stromy. Z pohledu zkoumaného modelu nejsou ony „úhelné kameny“ lidského vývoje příliš důležité (v jakém dějinném okamžiku jsme se stali nejprve převážně, pak dominantně a nakonec zcela závislými na antroposféře). Stejně tak zatím není důležité zkoumat míru autonomie antroposféry vůči ostatní „sféře“ (nejde jen o biosféru/živou přírodu, ale i o přírodu neživou, nejen o svět našeho měřítka, nýbrž i o mikrosvět a makrosvět/vesmír atd.). Marxistický model přisuzuje autonomní antroposféře ve vztahu ke člověku dominantní roli, a proto téměř výhradně zkoumá vztahy lidí uvnitř ní (tedy té antroposféry). Ostatní vztahy nijak nepopírá, ale přisuzuje jim nižší váhu, a proto od nich většinou abstrahuje. Resp. antroposféru jako by účelově roztahuje/rozšiřuje i za její přirozené hranice a na některé zdánlivě ryze přírodní jevy nahlíží skrze lidské vztahy.

Ta (postaru) „výroba“ vlastně není ničím jiným, než budováním antroposféry. Lidé tím, že v antroposféře žijí, ji neustále spotřebovávají, opotřebovávají (někdy i poškozují a ničí), a proto je nutno ji neustále reprodukovat. A protože to „vyrobení“ podmínek lidské existence, lidské reprodukce a lidského rozvoje, je fází klíčovou (oproti zbylým třem, jejichž role je zprostředkující), jsou klíčovými právě i vztahy mezi lidmi v této fázi (výrobní vztahy) a vlastnické vztahy lidí k prostředkům této výroby (vlastnictví výrobních prostředků).

Rozdělení. Na rozdíl od marxistických levicových proudů spatřují levicoví reformisté klíč ke všemu až zde. Tedy nikoli v etapě výroby, nýbrž až v etapě rozdělení „výrobou“ získaného prospěchu. Takový koncept předpokládá, že kapitalistický výrobní způsob nemá a nebude mít problémy se zajištěním dostatečné produkce (s reprodukcí antroposféry), neboť stále inovuje výrobní prostředky a jeho výrobní vztahy jsou natolik skvělé, že exploataci oněch výrobních prostředků nejenže nebrzdí, ale stále více stimulují. Tak proč likvidovat něco, co na vstupu tak skvěle funguje?

Problémy se hledají až na výstupu, kde kapitalistický výrobní způsob (byl-li by ponechán sám sobě) distribuuje získaný prospěch nesolidárně, resp. sociálně nespravedlivě. Ale zde stačí buržujům ty jejich prebendy sebrat a moudře přerozdělit podle nejlepších socialistických, sociálnědemokratických, ne-li přímo křesťanských tradic.

Marx tyto domněnky vždy vyvracel s tím, že ignorují vývojové cykly společensko-ekonomických formací (jejich nutnou degeneraci a zánik) a dále s tím, že v podmínkách pokřivených vztahů mezi lidmi (výrobních vztahů ve třídní společnosti) nutně vzniká pokřivená morálka, z ní vyrůstající pokřivené právo a tím vším pokřivená společenská praxe.

Přitom proti sobě stojí dvě tendence – automatické rozdělování podle tržních/kapitalistických pravidel, jež je spontánní a nikdo se o ně nemusí nějak uměle snažit. A pak mimosysté-

mové, umělé přerozdělování, jehož každý akt si musí „přerozdělovatel“ prosadit a vydřít. Který z obou mechanismů je na tom asi lépe a který tahá za kratší konec?

Takže ani sebelepší reformista nedokáže ony pokřivenosti napravit změnou vzorce rozdělování. Může nanejvýš zmírnit nejkřiklavější excesy. Což se zase nelíbilo Leninovi, neb to otupovalo ostří třídního konfliktu a oddalovalo revoluci.

Uvedené myšlení je však zdrojem i dalších negativních jevů, s nimiž se denně střetáváme. Odtud vyvěrají ony věčné pokusy budovat spravedlivější společnost tím, že některé jevy prohibitivně zdaním a některé jiné budu podporovat a stimulovat prostřednictvím dotací a subvencí. Takovýto stav, který se asi nejflagrantněji projevuje ve fungování EU, už vadí skoro všem, takže se zde postupně vytváří velmi široká (a přitom heterogenní) opoziční fronta. Za daných podmínek už se na jedné straně opravdu příliš nedá efektivně podnikat a na druhé straně přitom účinnost všech těch přerozdělovacích procesů spíše klesá. Takže reformisté na jedné straně hubí kapitalismus, z jehož výdobytků chtějí žít a přerozdělovat, a na druhé straně jejich přerozdělování spíše vede ke zvyšování společenského napětí a nespokojenosti než k jejich zmírňování.

Lenin by mohl být spokojen – jen tak dál, holoubci, a revoluce bude na spadnutí.

Směna. Mám pocit, že až do merkantilistů včetně se všeobecně za zdroj bohatství považoval obchod. Nevyvěralo to z žádných abstraktních teorií, nýbrž ze zcela reálných, hmatatelných poznatků. Města, jež hrála roli západních terminálů Hedvábné stezky (Damašek a Cařihrad a na ně navázané Benátky), a později zase města sdružená v rámci hanzy (hanzovní města) se topila v bohatství a přepychu, zatímco města žijící ze zemědělství a řemesel hrála roli chudých příbuzných.

Samozřejmě, že zdrojem toho bohatství nebyla ekvivalentní směna (fair trade), nýbrž směna neekvivalentní, zejména daná nízkou kapacitou/propustností obchodních cest, nízkým stupněm informovanosti účastníků obchodu a dalšími faktory, které v tehdejším „mezinárodním“ obchodu udržovaly neekvivalentní směnu jako hlavní formu. S postupným rozvojem všech forem obchodu se ovšem tento efekt „mimořádné prémie“ pomalu vytrácel a třeba již ve světě podle K. Marxe byl obchod jen jedním ze standardních podnikatelských odvětví, přinášejících standardní zisk.

Ale směna tehdy ještě neřekla své poslední slovo. Ano – v období kolonialismu bylo bohatnutí na základě neekvivalentní směny vystřídáno prostým rabováním kolonií. Ale po postupném rozpadu světové koloniální soustavy došlo v bývalých koloniálních mocnostech k objevu daleko efektivnější cesty k transferu bohatství. V zásadě šlo o figuru, která už se v dějinách individualistických/třídních/antagonistických formací v minulosti objevila, a byla tedy jen na vyšší úrovni zopakována.

V období zániku otrokářské formace se počalo ukazovat, že udržovat otroctví cestou právně-mocenského donucení je neefektivní. Otroka musíte nejprve buď ukořistit, nebo koupit. Po té jej musíte hlídat a nutit k práci, takže je potřeba živit pohůnky a dráby a kupovat jim stále nové biče a karabáče. Kdežto pokud přejdete na kolonát (tedy formu, kdy otrok bude na svěřeném pozemku pracovat, odvádět z něj určitý fixní tribut a vše, co získá nad něj, bude jeho), náhle můžete propustit všechny dozorce otroků a ještě ušetříte za biče. Kolón bude pracovat sám, bez donucení – a na rozdíl od otroka se bude snažit, dokonce inovovat.

Když do propadliště dějin odcházel feudalismus, počalo se ukazovat, že mít nevolníky je neefektivní. Musíte mít rozsáhlý aparát, který je právně-mocensky udrží připoutané k půdě a donutí je robotovat na panském. Takže zase šafáři a drábové, zase biče a karabáče. Kdežto když nevolníky vyženete z půdy (perverzně jim dáte svobodu), přilezou za chvíli sami a dobrovolně ke křížku, aby nezašli hlady. Takže místo robotování pro vás začnou dělat za mrzkou mzdu, anebo – ještě lépe – odejdou dřít do vaší továrny ve městě.

Když se započala drolit světová koloniální soustava, ukázalo se, že mít kolonie je neefektivní. V kolonii musíte udržovat plukovníka Colonela[9], jeho ozbrojené síly, úřednictvo a vůbec aparát k vysávání koloniálního bohatství. A tím musíte také zajišťovat své kolonii obranu proti jiným a pořád se zodpovídat za to, jak tam lid hyne hlady, trpí a úpí. Ale když perverzně dáte takto vysáté a vyždímané kolonii svobodu, (a ona se nikdy nezmůže na svou emancipaci, industrializaci atp., nýbrž stále zůstane závislá na svém bývalém kolonizátorovi, který ji nadále bude rabovat, avšak nikoli napřímo, ale oklikou přes zmrtvýchvstavší neekvivalentní směnu), vytvoříte nový, efektivnější kanál „odcucu".

Oslňující efektivnost americké či velkobritské ekonomiky tak nestojí na píli a pracovitosti jejího lidu, nýbrž na tom, že tyto ekonomiky parazitují cestou neekvivalentní směny na rozvojovém světě a pokud by o tento kanál byly připraveny, je tam přes noc taková sociální revoluce, o které se Leninovi ani nesnilo.

Spotřeba. Tato poslední zprostředkující fáze reprodukčního cyklu je všeobecně docela podceňována. Jen v některých myšlenkových proudech, pracujících více či méně s nějakými formami asketismu, se občas objevují myšlenky o tom, jak vytvořit lepší a spravedlivější svět cestou všeobecného uskrovňování, zříkání se touhy po majetku, bohatství a luxusu. To rozhodně není „mimo mísu", takové myšlení je v zásadě správné. Omezení lidské nadspotřeby na nějakou rozumnou úroveň by neuvěřitelně pomohlo hlavně naší planetě, ale i těm milionům lidí, kteří v důsledku nadspotřeby strádají (buď z přežrání, anebo naopak z hladu, protože na ně nezbylo).

Kupř. prof. V. Koškin ve své publikaci (V. Koškin a S. Kretov „Solidarism – the New Mainstream of the Future") uvádí tabulky s údaji o základních životních potřebách (potraviny, nepotravinářské produkty, služby) a ukazuje, jak velmi malý podíl tvoří tyto základní životní potřeby v celkové spotřebě tzv. vyspělého světa. Jinými slovy, jen trocha racionalizace ve fázi spotřeby by se pákově promítla zpátky do fáze „výroby" a pomohla by výrazně proměnit stávající paradigma – kdy ve jménu neracionální nadspotřeby jsme ochotni pár miliard lidí nechat umírat na hlad a nemoci a zároveň vyplundrovat naši planetu tak, že už to možná ani nepůjde napravit.

V ziskově orientované ekonomice však takováto zásadní (nikoli jen symbolická) racionalizace není možná. Honba za nadhodnotou v jevové formě zisku (jež má charakter systémového, automatického, stále se obnovujícího trendu) vždy bude převažovat nad mimosystémovou vědomou snahou o nějaké mimosystémové zásahy, jež si jejich nositel musí vymyslet, zpopularizovat, prosadit a pak i reálně uskutečnit.

Samostatnou kapitolu pak tvoří tzv. umělá spotřeba – spotřeba založená na uspokojování uměle vytvořené poptávky (jež vůbec nepramení z přirozených lidských potřeb). „Normální" ziskový model c + v + m počítá s tím, že kapitalista spojí konstantní náklady (nejčastěji od-

pisy/amortizaci výrobního zařízení) s variabilními náklady (energie, materiál, mzdy) a realizuje pak svůj produkt za cenu vyšší, než je součet c + v. Rozdílem je pak „m“ (Mehrwert neboli nadhodnota). V případě „umělé spotřeby“ ale tvoří největší část onoho „v“ náklady na vytváření umělé poptávky (mzdové a materiální náklady jsou zcela zanedbatelné, stejně tak jako celé „c“). Odbourání takovéto umělé spotřeby je jedním ze zdrojů pro skokové navýšení efektivnosti ekonomiky – věnuji se tomu v závěru, kde vypočítávám zdroje nutné pro splnění Marxovy podmínky.

Spotřeba člověka se skládá ze dvou částí – individuální a kolektivní (společenské). Onou kolektivní formou je kupř. spotřeba ve formě užívání veřejné infrastruktury. Dálnic, železnic, komunikací obecně, konzumace ochrany, kterou nám poskytují bezpečnostní složky (strážníci, policisté, vojáci, hasiči atd.). Ale i řady dalších zařízení, jež mohou být užívána jak kolektivně, tak individuálně. Jako dítě padesátých let 20. století jsem zažil období, kdy se oproti trendům vybavovat individuální domácnosti, propagovalo užívání kolektivních zařízení pod heslem „osvobozené domácnosti“. Namísto pračky v každém bytě se vybavovala sídliště tzv. blokovými prádelnami, kde byly nejen kolektivně využívané pračky, ale i sušárny a mandly. Namísto individuálního užívání domácích kuchyňských robotů byla upřednostňována profesionální výroba polotovarů atd.

Z obecně ekonomického hlediska většinou platí, že spotřeba uskutečňovaná kolektivními/společenskými formami bývá efektivnější než spotřeba uskutečňovaná individuálně (pračka v domácnosti běží pár hodin týdně – pračka v blokové prádelně je využívána zhruba 12 hodin denně po sedm dní v týdnu). Aplikace tohoto teoretického závěru do praxe ale mnohdy naráží na zažité kulturní stereotypy, většinou regionální povahy. To, co je v určité oblasti považováno za zcela běžné, může být jinde považováno za flagrantní omezování lidské svobody. Zatímco v Čechách si necháváme přepálit ovoce v pěstitelských pálenicích, na jižní Moravě patří k hrdosti a pýše hospodáře, pálit si sám (byť je to zakázáno). Zatímco na Valašsku mají v každé vesnici obecní (tedy kolektivní) varnu švestkových povidel, v Čechách lidé nevědí, o čem je řeč.

V současnosti ve světě – nejenom v ČR – probíhá kupř. pozvolná změna paradigmatu v oblasti osobní dopravy. Mít své auto je stále ještě jedním ze znaků společenského postavení a jedním z prostředků, jimiž si jedinec může užít stále se tenčících zbytků své osobní svobody. Ale vzhledem ke pořád ucpanějším komunikacím a praktické nemožnosti kdekoli zaparkovat, stále se zvětšující řada jedinců (bez toho, aby se tím nějak chlubila) užívá dobrodiní hromadné dopravy. Jinými slovy – postupně přechází od méně efektivní individualistické formy spotřeby k formě společenské.

Představy o budoucím fungování v kolektivistických formacích

Řekl bych (a patrně tím nesdělím nic nového, ani překvapivého), že vytvoření životaschopného modelu uspořádání vztahů mezi lidmi v přechodové etapě socialismu (nedostatková ekonomika, vytváření nových vztahových uspořádání) a v etapě komunismu (přebytková ekonomika, kultivace těchto nových vztahů) je doposud největší slabinou marxistického modelu. Byla to hlavně tzv. sovětská verze, jež přesvědčivě ukázala, že prostým zrušením soukromého vlastnictví a přímou aplikací několika vytržených pouček do reálné praxe se žádný pokrokovější, lepší svět vybudovat nedá.

Z **nemarxistických** pozic byly hlavně po skončení II. světové války publikovány stohy prací, patřících do žánrové skupiny „vyrovnání se s bohem, který padl". Jejich společným jmenovatelem je důraz na amorálnost a represe porevolučních režimů, počty jejich obětí, škody způsobené rozbitím stávajících společenských struktur a důsledky všeobecné společenské nivelizace. Na základě těchto publikací se téměř učinilo rovnítko mezi pojmy „revolucionář" a „zločinec". Jinými slovy, předmětem kritiky nebyly ani tak vlastnosti cílového stavu jako spíše „transakční náklady" na jeho implementaci.

Z hlediska historicko-politického jde ovšem o kritiku umělou, resp. zástupnou. Téměř každá zásadní změna v historii lidského rodu začínala tak, že zprvu menšina pomocí nejprve ne zcela konvenčních postupů (z hlediska tehdejších zvyklostí a způsobů uvažování) de facto rozvrátila stávající společenský pořádek a v důsledku toho pak většinou nastaly války (násilné formy boje o moc). Prizmatem historických věd nelze jednotlivé dějinné proudy hodnotit mechanicky podle míry násilí a počtu obětí – to je zcela lichý pohled – nýbrž jen podle toho, jakou měrou přispěly k pokroku a humanizaci světa.

Poznámka: Souzeno podle počtu obětí a podle bestiality/nehumánnosti, dopadl by patrně v dějinách nejhůře kapitalismus se svými dvěma světovými války a nespočtem koloniálních válek (nejen takových, kdy kolonialista dobýval kolonii, ale hlavně uměle rozdmýchaných mezi potenciálními koloniemi, aby se pak navzájem válkou téměř zničené kolonie dobývaly lépe). A k tomu by bylo zapotřebí na misku vah přihodit miliardy lidských bytostí, zahynuvších hladem a nemocemi v důsledku devastace kolonií.

Prvním významným pokusem provést kritiku ‚sovětského' modelu z **marxistických** pozic byla kniha Milovana Djilase „Nová třída", z roku 1957. Z přemluvy k této knize velmi volně cituji v před-před-předchozím odstavci. Djilas (jako bývalý vysoký představitel Komunistické strany Jugoslávie) zkoumá příčiny neúspěchu pokusů o vybudování kolektivistické společensko-ekonomické formace se znalostí vnitřních mechanismů – do svého odchodu do emigrace byl blízkým spolupracovníkem J. B. Tita[10].

Jeho závěr je poměrně prostý a obsahuje jej již název knihy. Namísto beztřídní společnosti, kolektivně spravující společenské vlastnictví, se reálného výkonu vlastnických práv ujímá nově se etablovavší třída, stvořená z mixu politiků (stranické hierarchie), silových složek moci (generalita, policie, tajné služby) a technokratů (odborníků s kvalifikací pro řízení ekonomiky). V důsledku toho místo nové (kolektivistické) společensko-ekonomické formace vzniká na troskách rozbitého starého systému jen specifický druh státně-monopolní třídní (individualistické) formace. Ta sice může přinést oproti předešlému uspořádání určité výhody v podobě tempa

cílené (nikoli nahodilé a živelné) industrializace a v případě války i rychlé konverze na válečnou ekonomiku. Pak už jsou ale další přínosy postupně negovány tím, že společenské vztahy zůstaly na úrovni třídní/individualistické. Neukotvenost nové třídy a snahy o její stabilizaci, fixaci („zabetonování na dosažených pozicích") vedou k nesvobodě a potlačování lidských práv. Z dané situace Djilas nevidí východisko, a tak již zhruba 30 let dopředu předpovídá krach sovětského modelu a rozpad východního bloku.

Stejně tak již tehdy diagnostikuje, že revoluce v Rusku a v Číně byly zpočátku taženy národními zájmy – industrializovat se a nebýt kolonizován. Komunistické ideje v té době byly pro dosažení popsaného cíle nejpoužitelnější. Bez jejich nasazení by dnes Rusko a Čína nejspíše skončily stejně vyplundrované a zbídačené, jako africký kontinent – rozbité na menší, stále mezi sebou válčící státy. Anebo – pokud by se nějakým zázrakem udržely pohromadě, byly by podobným zubožením „pytlem blech", jako nynější Indie. Tedy toto tam přesně Djilas nepíše – ty poslední dvě věty dodávám já. Zato ale píše, že ona naléhavá, životně důležitá nutnost industrializovat se a uniknout kolonizaci, je důvodem, proč revoluce propukly a zvítězily ve zcela jiných zemích, než předvídal K. Marx.

O 12 let později (1969) se o marxistickou kritiku sovětského modelu pokusil Zbyněk Fišer, známější pod pseudonymem Egon Bondy[11]. Ačkoli nenavazoval na M. Djilase (o jeho knize patrně nevěděl), vlastními cestami dospěl k obdobným závěrům, ale mnohem dále. Záběr jeho díla je širší – ke studiu neměl jen „východní blok" a Jugoslávii, ale i Čínu s její maoistickou verzí aplikace Marxových myšlenek. Doba byla dál, řada věcí, jež Djilas mohl jen tušit, již reálně nastala. K jeho knize s názvem „Pracovní analýza a jiné texty" se budu opakovaně vracet. Proto na tomto místě pouze zmíním, že Bondy – na rozdíl od Djilase – nevidí pokusy o aplikaci marxismu v budoucnu beznadějně, ale v souladu s ním vidí jako klíčové, aby správu společenského vlastnictví vykonávali opravdu výrobci/pracující organizovaní ve velmi plochých řídících strukturách. Inspirací mu byly zkušenosti z Číny, které však vyvěraly z „asijského výrobního způsobu" (pojem zavedený Marxem a Engelsem pro odlišení od otrokářského, feudálního a kapitalistického výrobního způsobu), založeného na občinovém vlastnictví (zejména půdy), občinovém hospodaření a občinovém myšlení, jež by do našich podmínek patrně bylo jen velmi obtížně přenositelné.

Tímto jen letmým výčtem chci toliko demonstrovat, že při vytváření jednoduchého, srozumitelného a životaschopného modelu fungování „beztřídní společnosti" marxistickým autorům dochází dech. Ano, je zapotřebí ukončit blok individualistických formací a přejít do bloku kolektivistických. Až sem je to jasné. To, že přechod asi bude muset být spíše revoluční než evoluční, tam se také ještě najde shoda, i když si k tomu dovolím přihodit své „granum salis". Pak je asi poslední bod shody v tom, jak nepostupovat – tj. nezopakovat sovětský/stalinský model. Ale tím pevná půda pod nohama končí. Ani takový člověk, jako M. Ransdorf[12] nebyl ve svém „Novém čtení Marxe" (2010) schopen jasně a čtivě načrtnout možnou podobu budoucího uspořádání. Jeho konstatování, že budoucí společnost musí být založena na ničím neochuzeném univerzálním zprostředkování (myšleno filozoficky, nikoli obchodně) je sice určitě správná, ale nic neříká o tom, jakými konkrétními realizačními kroky toho dosáhnout.

Řekl bych, že marxismu pro futuro chybí něco tak jasného a prostého, jako je Mandevillova[13] „Bajka o včelách", jež je srozumitelná snad i dítěti a přitom tvoří nejpřesnější popis fungování

kapitalistického výrobního způsobu. V podstatě říká – usiluj o svůj zisk a o víc se nestarej. Pokud to budou dělat všichni, společnost jako celek bude dosahovat optima. Jakmile se vedle zisku začneš starat ještě o něco jiného, systém začne drhnout.

Ale jak stejně prostince a jednoduše napsat bajku o včelách pro období socialismu? Nemluvím o celé kolektivistické společensko-ekonomické formaci, ale jen o prvním stadiu (socialismu), protože je jednak z hlediska pořadí první na ráně a jednak je nejsložitější – ekonomika je ještě nedostatková a nové „výrobní vztahy" se teprve za pochodu tvoří. Ziskové kritérium už nefunguje (vyčerpalo se spolu se starou formací, kdybychom podle něj řídili ekonomiku, ocitli bychom se ve stejné bažině jako ona překonaná formace). Namísto hodnot, jejichž jevovou formou je cena a z nichž chtěl dříve kapitalista uloupnout nadhodnotu v jevové formě zisku, za socialismu je cílem produkce užitných hodnot to aby se v maximální míře pokrývaly reálné potřeby (ne pseudopotřeby) lidí.

Tak co by měl B. Mandeville vložit do úst svému narátorovi? Vyráběj užitné hodnoty v optimálním poměru náklad x kvalita. Převeď uvolněné zdroje z oblasti uspokojování pseudopotřeb (kupř. astronomické náklady na reklamu, propagaci, ochranu značky etc.) do sféry výroby užitných potřeb, a tím dále saturuj poptávku. Protože známe Marxovu podmínku, že revoluce musí zvítězit naráz v těch nejrozvinutějších státech světa, tak se tomu asi stalo (když už budujeme socialismus), takže omez zbrojení (pokud na nás v mezidobí neútočí mimozemšťané) a převeď další uvolněné zdroje do oblasti produkce užitných potřeb. Při rozhodování mysli kolektivisticky – nejsi už v individualistické formaci…

No tak tohle zkuste říkat zábavnou formou dítěti. Já tam stále cítím nějaký blok. Jak je to umělé, složité, možná nepřirozené. Ne nadarmo již antičtí právníci věděli, že kupř. jejich disciplína – právo – musí být nejen nalezitelné a vykonatelné, ale také elegantní. Asi si to u mnoha vědců moc nepolepším, když řeknu, že i vědecká řešení v sobě musejí mít určitý prvek přirozenosti, jednoduchosti či elegance. Zejména ve společenských vědách, kde jsou oběťmi navržených řešení živí lidé. O nějaké kvarky či hadrony mi ani tak nejde.

Pojďme se tedy znovu o kousek vrátit a zjistit, jestli jsme to těm včelám o včelách říkali dobře. On přece popis budoucího fungování lidské společnosti nemusí vězet jen ve vrcholných filozofických dílech. Zkusme se třeba trochu porozhlédnout po sci-fi literatuře a filmech, počínaje J. Vernem[14], přes S. Lema[15] až po filmy typu „Star Trek". Jedná se o uspořádání vztahů (práv a povinností) uvnitř kolektivu posádky na palubě kosmické lodi (kde – ať už chceme, nebo nechceme – funguje dokonalý komunismus).

Vždy tam panuje praktická lidská rovnost všech členů posádky. Jejich postavení se liší jen podle zastávané funkce, nikoli podle jejich majetku. Žijí v prostředí dostatku, nikdo na nikom neparazituje, nikdo nekřečkuje zásoby, každý dělá to, co umí, a to, co má dělat. Jediné konflikty tak vznikají v citové oblasti, kde vedle vznětlivých, milujících a nenávidících lidí vypadá komparativně daleko lépe umělá inteligence.

Tento model – tak jako všechny modely – však stojí i padá se svými předpoklady:

– základním předpokladem pro popsaný model je to, že – vzhledem k okolním podmínkám – nemá v zásadě žádnou alternativu. Kosmická loď se nachází v hlubokém vesmíru obklopená smrtícím vakuem a zářením. Jakékoli selhání uvedeného modelu znamená smrt. Posádka si je toho vědoma (subjektivní podmínka), takže i v případě nějakého selhání/rozpadu daného modelu jej sama obnovuje/znovunastoluje,

– i na Zemi lze nahlížet jako na (velmi velikou) kosmickou loď, obklopenou vakuem a zářením. Její posádka/lidstvo si však rizika neuvědomuje (není splněna subjektivní podmínka). Proto posádka/lidstvo daný model nepostrádá, nehledá jej, nesnaží se jej implementovat, a pokud by při implementaci nebo po ní selhal, nebude se snažit jej obnovit,

– vzhledem k absenci subjektivní podmínky chybí nositel ideje – (dějinný/společenský/politický) subjekt, který by si implementaci modelu vzal za svou. Viz Leninovy „Tři zdroje a tři součásti…" – nestačí jen vědět, co se má udělat, ale je zapotřebí toho, kdo to udělá. Bez vědeckého komunismu by marxistická filozofie a politická ekonomie byly jen dvěma knížkami na polici,

– prolomení této blokády by bylo možné buď jen v důsledku katastrofy takových měřítek, jež by na jedné straně lidstvu otevřela oči, avšak na druhé straně by je zcela nezničila (velmi nepravděpodobné „dávkování" – buď bude katastrofa příliš slabá a lidstvo Talleyrandovsky[16] „nic nepochopí a z ničeho se nepoučí", či příliš silná a nebude koho poučit), anebo (v říši fantazie) vnějším zásahem nějaké vyšší autority či inteligence.

Jak si možná ještě pamatujeme z matematiky, každý vzoreček, který jsme se museli našprtat, má svůj definiční obor, nějakou zónu „odcamcaď-pocamcaď", kde platí a mimo ni ne; nějaká čísla, pro která dává smysl a pro jiná čísla ne. Někdy se to může tvářit jako tzv. vstupní podmínka – je-li splněna, můžeme vzoreček aplikovat, není-li splněna, nemá to smysl, resp. nám vyjde nesmysl.

Nultý okruh

Pokud budeme uvažovat o jakékoli koncepci uspořádání vztahů mezi lidmi podle kritéria obětí, jež přinesou na oltář mikrospolečenských výsledků, ocitneme se na slepé koleji. Nikdy v dějinách to tak nefungovalo a nikdy to tak fungovat nebude/nemůže. Mikrospolečensky dějiny řídit nelze. Bohužel to funguje tak, že naše drobná mikrorozhodnutí a konání se teprve ve své různosti, úplnosti a mnohosti, slévají v celostní procesy, a teprve tam nabývají své síly a mohutnosti. Proto zapomeňme na to, že se změna poměrů nesmí dotknout kupř. doktora Živaga[17] nebo Anny Sněginy[18]. Nikdy v dějinách to tak nešlo a nepůjde to ani dál. Dějiny se hnou a vždycky někdo (bohužel mnohdy ten nejslušnější) zůstane pod koly.

První okruh

Začneme tedy tím jednodušším, co už bylo uvedeno výše. Socialismus je možno započnout budovat až po té, co revoluční přeměna (zatím neřešíme, zda musí být nutně násilná, popř. jak moc násilná) zvítězí v rozhodujících ekonomikách světa. Tuto vstupní podmínku objevili Marx s Engelsem a publikovali ji v „Německé ideologii".

Volná citace: nutným předpokladem vytvoření a udržení komunistické formace je veliké zvýšení výrobní síly, jež musí nastat ve „světodějném" a nikoli jen v lokálním měřítku. Bez toho by se všeobecně rozšířil jen nedostatek, musel by tedy s nouzí zase začít boj o to, co je nevyhnutelně zapotřebí k životu, a celé to staré svinstvo by muselo začít znovu (alternativně: „znovu se sem natáhne všechno to staré svinstvo"). Dalším důvodem je to, že jen na tomto univerzálním rozvoji výrobních sil jsou založeny (taktéž) univerzální styky/vztahy mezi lidmi. Bez toho by komunismus mohl existovat jen jako lokální jev, síly styků/vztahů by se nemohly vyvinout v síly univerzální a v důsledku toho by každé rozšíření styků/vztahů onen lokální komunismus

smetlo. Komunismus je proto empiricky možný jen jako čin vládnoucích národů, provedený naráz a současně.

Tato myšlenka vychází z pochopení stupně rozvoje lidstva, zejména jeho ekonomiky. Již v polovině 19. století K. Marx viděl, že vyloučení (nebo naopak závislost na nevyloučení) nějakého jednotlivého státu (byť by byl tak ohromný jako Rusko, anebo ještě ohromnější jako SSSR či celý východní blok) z mezinárodní dělby práce, znamená pro takový stát či blok fatální handicap.

Egon Bondy to ve své „Pracovní analýze" popisuje jako „stržení silným gravitačním polem" – chce-li izolovaná země alespoň v nejzákladnějších ukazatelích dosáhnout vyrovnání s imperialistickým světem, musí všechnu svou pozornost věnovat této ekonomické soutěži, která je v praxi otázkou života a smrti. To ji vede volky nevolky k tomu, že zprvu jen aplikuje řídící metody a ekonomicko-společenský model imperialistických zemí, tím však zruší svůj koncipovaný socialistický charakter, vytvoří novou třídní strukturu a s ní novou vládnoucí třídu, která však od určitého momentu skutečný zápas vzdá a snaží se jen najít způsob, jak se integrovat (s celou svou zemí) do ekonomické struktury mezinárodního imperialismu… A to jej vede k závěru, který v textu zdůrazňuje: „že socialistická revoluce musí být v současné historické epoše probojována důsledně jen jako revoluce světová".

Pokud státy/ekonomiky, směřující k socialismu, nebudou dominantními majoritáři z hlediska globální ekonomiky, čekají je nejméně dva typy ekonomických kanálů, „jimiž se do nich natáhne to staré svinstvo" (a to vůbec nemluvím o kanálech politicko-ideologických, jež mnohdy napáchají ještě větší škody).

Prvním z nich je jejich **vyloučení** z mezinárodní dělby práce – blokády, celní bariéry atd. Ani takový stát či blok jako postupně Rusko–SSSR–RVHP (jenž o sobě tvrdil, že má k dispozici celou Mendělejevovu tabulku) neměl potřebnou paletu zdrojů. Nejde jen o prvky, ale i o jejich kombinace. A ty už jsou po Zemi rozšířeny nerovnoměrně. Dále jde o přístup k informacím a technologiím – samozřejmě, že se to všechno dá udělat paralelně, ale sakra se to prodraží. Důsledkem je komparativní zaostávání v dané disciplíně, nebo vynucené podfinancování jiných sektorů ekonomiky (to byl případ SSSR, kdy udržení skvělého tempa v oblasti jaderného výzkumu, raketové a kosmické techniky „odnesly" podfinancované sektory komunální – bydlení, veřejné služby atd.). V ČSR nebyl tento kanál příliš významný – nás „Západ" tuneloval druhým kanálem.

Druhým kanálem je naopak **napojení** na mezinárodní dělbu práce, ale za podmínek neekvivalentní směny. Samozřejmě jen pouhopouhá skutečnost, že jednotlivá země budující socialismus je zapojena do mezinárodní dělby práce (z hlediska marxistické teorie „zprostředkování" formou mezinárodního obchodu), ještě automaticky neznamená, že se tato země musí dostat do pozice „neokolonie", která je vykořisťována prostřednictvím neekvivalentní směny. Pokud má v ruce trumfy v podobě unikátních komodit vývozu a zvláště, dokáže-li dovedně využívat heterogennosti druhé formace (viz občasné souhry SSSR a OPEC na světových trzích s ropou), může jít o směnu tržní a (za zvláště výjimečných podmínek) i za neekvivalentní směnu ve prospěch oné socialismus budující země.

Ale to vše jsou příklady spíše mimořádné. Při standardním masovém obchodu s běžným zbožím masové spotřeby dochází k „zavlékání" modelů uvažování z kapitalistického výrobního způsobu dovnitř (do útrob) ekonomiky, jež se pokoušejí vybudovat socialismus. V podmínkách

ČSR jsme neměli žádnou strategickou komoditu, s níž bychom mohli hrát poker na světových trzích. Naopak jsme byli (vzhledem k vysoké úrovni našeho strojírenského průmyslu) závislí na strategických dodávkách některých komponentů ze „Západu". Tím se naše „kolonizace" stala fatální.

Z pozice dlouholetého přímého účastníka tohoto dění, mohu vydat poměrně přesné svědectví o korozivním vlivu toho, jak se „k nám natáhlo to všechno staré svinstvo". Na konci padesátých let minulého století dospěly odborné řídící orgány státu i stranické vedení k tomu, že třetí světová válka asi hned tak nebude a autarkní model ekonomiky je proto nadále neudržitelný. Byla uzavřena snad ještě nedokončená Hrudkovna Ejpovice (jež měla z velmi nevýtěžné horniny vyrábět hrudky koncentrovanější železné rudy pro jejich další zpracování v hutích/železárnách) a ukončeny jiné podobné projekty, založené na uzavřeném (autarkním) modelu.

Pozornost se přesunula do sektoru zahraničního obchodu. Původní úvaha byla naprosto správná, až „selsky" rozumná:

– spočtěme všechno, co opravdu musíme dovézt (kolik potřebujeme deviz),
– najděme ta odvětví, která to dokážou ufinancovat (kolik vyprodukují deviz),
– a zbytek ekonomiky se snažme udržet jakž takž v rovnováze.

To staré svinstvo vstoupilo nenápadně – tzv. proexportní odvětví musela být logicky upřednostněna. Podle stejné logiky tak musela být upozaděna odvětví méněcenná – pokrývající poptávku vnitřního trhu. Takže jednou nebyl toaletní papír, podruhé dámské vložky. Nechci být paranoidní, ale stále širší a širší sortiment zboží se ukazoval býti levnějším při dovozu než při domácí výrobě. Jako kdyby to tam někdo občas trochu cíleně dotoval, abychom my na tu kterou výrobu rezignovali a raději to dovezli. A postupným zvyšováním závislosti na zahraničním obchodu (stále více věcí se muselo kupovat za devizy, a proto se stále více věcí muselo vyrábět tak, aby se prodalo za devizy) vedlo k tomu, že se naší konkurenční výhodou začala (vynuceně) stávat nízká životní úroveň, tedy nízká cena práce – mzda.

Ale nebylo takhle mechanicky hloupé. Vzdorovali jsme, jak jen to šlo – zejména v oblasti textilních strojů pocházely všechny tři zásadní inovace 20. století od nás. Tam jsme to byli my, kdo sklízel efekt/zisk ze zahraničního obchodu (viz seriál „Inženýrská odysea"). Z hlediska statistického však u nás neprevaloval vývoz myšlenek/inteligence, ale – bohužel – levné pracovní síly. A to si vybralo svou daň.

V chronicky nedostatkové ekonomice (na rozdíl od dočasně nedostatkové ekonomiky) se (a v tom mne ten K. Marx až štve, jakou měl pravdu) samozřejmě rozvinou ta stará svinstva – ale opravdu svinstva, ne ten kultivovaný kapitalismus, jenž sponzoruje charitu a ochraňuje žáby v Amazonii. To je prazdroj všech těch veksláků, pasáků, šmelinářů s čímkolivěk, zdroj šedé a černé ekonomiky. Doby, kdy každý gauner měl kompromat na nějakého stranického funkcionáře, kterému buď strčil do kapsy úplatek, nebo do postele holku.

Lidé si hodně myslí, že socialismu (sovětskému modelu) zakroutil krkem až Ronald Regan tím, že jej „uzbrojil". Ale není to tak. Ten systém už hnil v botách, protože se přesně naplňovala Marxova předpověď. Nelze transformovat z individualistického bloku sociálně-ekonomických formací do kvalitativně jiného bloku kolektivistických formací (řečeno slovy Járy Cimrmana) jen někde na Litoměřicku. Takový pokus je slepou uličkou.

Kde je asi ten problém, který způsobuje, že ať se kdekoli začne budovat socialismus, skončí to vždycky stejným průšvihem? Nemarxistické proudy v tom mají jasno – sama podstata všech

kolektivistických idejí je mylná. Lidé – jako živočišný druh – jsou schopni toliko individualistického chování, a proto všechny pokusy z nich udělat „kolektivisty“ jsou liché. Koneckonců, reálné dějiny to více méně potvrzují. Občas se sice někde podaří vytvořit fungující obecní nebo družstevní kolektivní komunitu, ale ze statistického hlediska jde pořád o „statisticky nevýznamný“ jev. První z odpovědí je shora uvedený popis neošvindlovatelné podmínky (nutnosti), aby změna poměrů byla provedena jako čin „vládnoucích národů“ naráz a současně.

Zároveň je ale zapotřebí podotknout, že se splněním této podmínky měla už dávno problém dvojice Luxemburgová a Liebknecht. Jejich objev tzv. nestejnoměrného vývoje kapitalismu v podstatě znamenal následující souslednost:

– v jednotlivých kapitalistických zemích probíhá vývoj různými tempy,

– v důsledku toho se tam vytvářejí nejrůznější situace v oblasti výrobních vztahů, jež jsou určující základnou pro vztahy nadstavbové,

– v důsledku toho je tam zcela různá konkrétní politická situace,

– a tím nikdy nedojde k tomu, aby revoluční situace (a posléze revoluce, jako její produkt) nastala v těchto zemích naráz. Naopak se tam generuje napětí, vedoucí k dalším a dalším světovým válkám.

Tento vývoj jednak vede ke zničení světa (minimálně ke zničení světa lidí) a jednak opravňuje k ignoraci oné Marxovy a Engelsovy podmínky. Jinými slovy, odstranění kapitalismu už není záležitostí optimalizační (navedení ekonomiky na její potenciál), nýbrž záležitostí prostého přežití. Kdyby na to zde byl prostor, dala by se snaha V. I. Lenina vyložit jako (kupodivu) racionální pokus. Realita jej ale zatím nepotvrdila. Takže je to na čtenářích tohoto textu, aby se myšlenkově dostali dále, než vymírající dinosauři.

V současnosti jsme ale svědky velmi podivné situace. Situace, jež nikdy v minulosti technicky nemohla nastat a v blízké budoucnosti se vlivem společensko-vědních/makroekonomických zákonitostí opět uzavře. Máme otevřeno „dějinné okno“, jež se otevřelo jen a jenom ve sféře nadstavby, a které se vlivem dlouhodobé a osudové prevalence podstaty nad nadstavbou, opět v blízké budoucnosti uzavře.

Nikdy se zatím nestalo, aby lidé v různých kulturách, v různých světech (z hlediska výrobních sil i vztahů), mohli (a nejen mohli) online sdílet své každodenní zážitky a pocity, včetně obrázkového doprovodu. Stalo se to, co ani božský Karel, ani teta Róza nemohli předpokládat. Že se nám krátkodobě nadstavba v jedné ze svých jevových forem natolik „odfázuje“ od základny, že lidé z různých „světů“ budou schopni souznění a koordinace. A jestli tato naprosto unikátní situace nebude využita ke světové revoluci (v podobě volebního vítězství protestních hnutí), pak patrně lidstvu ujede poslední vlak. Pak už jen dojde k naplnění prognózy R. Luxemburgové a K. Liebknechta, že další světová válka ukončí všechny naše akademické spory prostým zničením.

Druhý okruh

Tím se ale výčet příčin dosavadního (vždy neúspěšného) budování socialismu nevyčerpává. Druhou z nich je fatální nepochopení důvodů nutnosti provést majetkovou transformaci (vyvlastnění, znárodnění). Vraťme se jen o pár řádků zpět a zopakujme si zdánlivě nevýznamnou část uvozovací věty, citované z „Německé ideologie“:

„Nutným předpokladem vytvoření a udržení komunistické formace je veliké zvýšení výrobní síly“.

Přemýšlejme, jak by to mělo být možné – to snad v pauzách mezi boji na barikádách náhle osvícení inovátoři vynaleznou nějaké nové, mnohokrát efektivnější výrobní postupy, zdroje energie, netradiční materiály a poznamenají si je na pytlík od svačiny? Nebo snad stroje v rozmlácených továrnách najednou samy od sebe zdvojnásobí svůj výkon? Či snad do znárodněných továren vstoupí géniové řízení a managementu a namísto vyhnaných, nekompetentních kapitalistů roztočí kola výroby dvakrát rychleji? Ani jedno, ani druhé, ani třetí.

Pro první dílek skládanky odpovědi si tentokrát musíme zajít k V. I. Leninovi do jeho spisu „Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu“. V kostce řečeno, Lenin zde objevil nový rys, který Marx ještě nemohl zřetelně vidět. Že totiž v imperialistickém stadiu kapitalismu už přestává záležet na tom, kdo výrobní prostředky **nominálně** vlastní, ale záleží na tom, kdo jimi **skutečně** disponuje.

Volně citováno – ačkoli původním úkolem bank bylo pouhé zprostředkování plateb, tím jak se bankovnictví rozvíjí a soustřeďuje se jen v několika málo ústavech, přestávají být banky skromnými prostředníky a přeměňují se na všeobecné monopolisty, disponující téměř celým peněžním kapitálem všech kapitalistů a drobných podnikatelů, jakož i většinou výrobních prostředků a zdrojů surovin v příslušné zemi i v několika zemích … skrze banky se hrstka monopolistů zmocňuje řízení obchodních a průmyslových transakcí celé kapitalistické společnosti. Tím nabývá možnosti zprvu přesně poznat stav obchodů jednotlivých kapitalistů, potom je kontrolovat, vykonávat na ně vliv rozšířením nebo zúžením, usnadněním či ztížením úvěrových možností, a posléze úplně rozhodovat o jejich osudu, určovat výnosnost jejich podnikání, zbavovat je kapitálu nebo jim umožňovat, aby rychle a ve velkém rozsahu zvětšili svůj kapitál atd.…

Ano, zatím to jasnou odpověď na otázku, kde se má urodit ono předpokládané „veliké zvýšení výrobní síly“ nedává. Resp. dává, ale je zapotřebí s tím pracovat. Charakteristickým rysem každé zanikající společensko-ekonomické formace je totiž to, že její výrobní síly už jsou vývojově dál, ale brzdí je (brzdí jejich využití) přežilé výrobní vztahy. Jinými slovy, ekonomika pracuje významně pod svým potenciálem – což vyvolává napětí, jež se uvolní teprve odstraněním staré formace a nastolením nových výrobních vztahů, které umožní skokové navýšení výkonu ekonomiky (zvětšení výrobní síly). V rámci nových výrobních vztahů se ekonomika vrátí ke svému potenciálu.

Imperialistické stadium kapitalismu je dušeno tím, že už to nejsou sami kapitalisté, kdo by byl lídrem a tahounem ekonomiky, nýbrž oproti nim daleko užší skupina monopolistů, ovládajících ekonomiku skrze finanční sektor. A protože zde už dochází k určité míře prorůstání této skupiny monopolistů se státem, je ono finanční ovládání doplňováno nástroji mocenskými.

Z toho rezultují dva závěry:

– Marxem a Engelsem požadované/předpokládané „veliké zvýšení výrobní síly“ je zcela reálné a je založeno na předpokladu, že po změně výrobních vztahů se ekonomika rychle vrátí ke svému potenciálu. A protože klíčovým úkolem je odclonit deprivující vliv monopolistů z oblasti finančního kapitálu, musí k „revoluci“ dojít právě v zemích, kde je tento finanční kapitál koncentrován,

– změna výrobních vztahů cestou zespolečenštění výrobních prostředků (vyvlastnění, znárodnění) musí proběhnout na zcela jiné bázi, než se doposud předpokládalo. Ale protože je to na delší vysvětlování, zaslouží si tento druhý závěr další samostatný oddíl.

Při běžné dotazníkové akci ohledně smyslu (poslání, cíle) zespolečenštění výrobních prostředků (vyvlastnění, znárodnění) zjistí dotazovatel, že většina respondentů bude uvádět jako hlavní účel majetkovou nivelizaci. Tedy něco na způsob kádí na náměstí v Táboře, do kterých husité házeli své zlato a šperky. Jen velmi malé procento si vedle toho vzpomene, že to má přinést i změnu poměrů mezi lidmi. Ale po bližším dotazování se zjistí, že ta změna má být asi v tom, že se člověk přestane starat jen o svoje, a začne si vážit i toho společného, protože to společné je teď tak trochu jeho. Něco plus minus obdobného, jako v době združstevňování, kdy se (někdy více, někdy méně, někdy rychleji, někdy pomaleji) dařilo „přepnout" malorolnické myšlení na družstevní.

Ale když někomu řeknete, že ani jeden z těch cílů žádným cílem není, že bez těchto dvou efektů (nivelizace a akceptace kolektivního vlastnictví) se počátek budování komunistické společensko-ekonomické formace skrze její první fázi (socialismus) klidně obejde, budete nařčeni z toho, že jste určitě toho Marxe nečetli (nebo nepochopili), anebo že vědomě lžete, protože to tam někde určitě je, a vy to jenom účelově překrucujete. Protože každé malé dítě ví, že komunismus znamená všem všechno sebrat.

Zatímco ignorování té první podmínky (revoluce naráz ve všech rozhodujících ekonomikách) se nesetkává s nějakým emocionálně vypjatým odporem lidí, kteří se (většinou mimo svou vůli) stávají účastníky experimentu zvaného „revoluce", nepochopení důvodů pro zespolečenštění výrobních prostředků **ze strany „revolucionářů"** patří naopak mezi emočně nejhůře stravitelné chyby.

Lidé, kteří by jinak s cíli té „revoluce" asi do značné míry souhlasili, jsou v neřešitelné emoční pasti. Nejde jen o to, že je jim brán majetek. Ona je jim skrze to brána i lidská důstojnost a také část svobody. A přitom – vím, že se opakuji – to vůbec není nutné, ani účelné.

K vyvlastnění klíčových kapitalistů už přeci dávno došlo – již v Leninových dobách bylo jasné, že sice formálně mají svou fabriku – ale ta je celá v katastru zastavená bance jako jištění za provozní a investiční úvěry. Formálně sice spravují svůj podnik, ale proto, že úvěrem nelze financovat všechno, jsou již jen spoluvlastníky – mnohdy minoritními – a zbytek tvoří kapitálové investice jiných subjektů. Tak tyhle chcete vyvlastňovat? A proč? Přece stačí znárodnit pár bank, investičních fondů atp. – a transformace může začít. **Do teď je držely pod krkem banky a kapitálové fondy, vlastněné monopolisty. Teď je budou pod krkem držet banky a kapitálové fondy, vlastněné nějakou zespolečenštěnou formou.**

A co drobnější sektor? Komu v čem překáží? Úkolem „revoluce" je přeci nahradit dusivé a přežilé výrobní vztahy novými, které umožní ekonomice vrátit se k jejímu potenciálu. O to se vede bitva v úplně jiných (daleko vyšších) patrech ekonomiky a politiky. Jediné, kde by snad bylo zapotřebí mocenského zásahu do drobného sektoru, je zemědělství v těch zemích, kde stále existuje (většinou vinou historického dědictví nefunkčních úprav hereditárního práva) neúnosně rozdrobený agrární sektor, který je přímo automatem na všechny možné a nemožné druhy problémů.

Příkladem budiž kupř. Polsko, kde centrální moc sice droboučké vlastníčky políček velikosti „vany na hrochy" příliš neřeší, ale oni se jí za to odměňují tím, že jsou baštou takového společenského konzervativismu (hojně podporovaného římskokatolickou církví), že se v Polsku pak opravdu nedá jít příliš dopředu.

Druhým příkladem budiž Francie, kde se naopak centrální moc stala vydíratelným rukojmím drobných sedláčků a v jejich žoldu zaplevelila fungování EU takovým množstvím přerozdělo-

vacích mechanismů (umožňujících těm zcela neefektivním drobnozemědělcům přežít) až pán bůh brání.

Ale v každém případě považuji za úplnou pitomost vnášet do agrární politiky jakékoli prvky násilí nebo mocenského přinucení. Stačí se konec konců podívat do Číny. V podmínkách, kdy se Asiaté obecně s nějakým jednotlivcem moc nemažou (lidí je dost), si Mao dokázal ohlídat, aby združstevňování proběhlo (v rámci rámce) na dobrovolné bázi. Zatímco my, hrdí dědicové husitských hodnot a humanity J. A. Komenského, jsme ty sedláčky a malorolníky nacpali do družstev tak hnusně, že je to i dnes (po 70 letech!) silné téma.

Třetí okruh

Až doposud bylo možno vystačit si při výkladu (v zásadě) toliko s pojmy obecného (či jen trochu odborného) jazyka. Nyní ale bude zapotřebí ponořit se poměrně hluboko do filozofické terminologie, dokonce až tam, kde i některé pomazané hlavy tápou. Vnímejme to, prosím, jako výzvu, nikoli jako pokyn k odložení knihy a zívání.

Klíčovým pojmem bude „zprostředkování" – samozřejmě ve filozofickém (nikoli obchodně-právním) slova smyslu. Jeho umístění v rámci systému kategorií materialistické dialektiky nám pomůže upřesnit Leninova definice, jež říká, že „stručně lze dialektiku definovat jako učení o jednotě a boji protikladů". Zatímco Lenin se spíše věnoval boji protikladů, Marxovou zásluhou je rozpracování druhé složky – tedy relativní jednoty protikladů, dané právě tím „zprostředkováním". Abstraktně to lze demonstrovat na vztahu podstaty a jevu, kde zprostředkování tvoří jakýsi řetěz, jímž se obecné (podstata), prostřednictvím zvláštního, mění na jedinečné (jev), ale i naopak.

Hodně vulgárně řečeno, zprostředkování je o tom, že nežijeme ve světě podstat, nýbrž ve světě jevů. A ve světě jevů se neděje kupř. to, co popisuje K. Čapek v eseji „Proč nejsem komunistou?":

Začal bych si komunismu hluboce vážit, kdyby přišel k dělníkovi a řekl mu počestně: „Žádám od tebe něco, ale nic ti neslibuji; žádám, abys byl u mne kusem, jednotkou, materiálem, tak, jako jsi kusem a materiálem v továrně; budeš poslouchat a mlčet, jako posloucháš a mlčíš v továrně. Za to jednou, až se vše změní, zůstaneš, čím jsi; povede se ti hůře nebo lépe, což nemohu zaručit; řád světa nebude k tobě štědřejší ani líbeznější, ale bude spravedlivější." – Myslím, že by se většina dělníků velmi rozmýšlela před touto nabídkou – a přece by byla svrchovaně poctivá, a kdož ví, zda by nebyla z vysoce mravních důvodů přijatelnější než všechny dosavadní oferty.

Z citace je jednak patrné, že K. Čapek se vypořádává s představou „vojensky organizované strany" (budeš poslouchat a mlčet), jež tou dobou opravdu byla hlavní jevovou formou komunistického hnutí, ale že i on se nechtěně/podvědomě „nakazil" komunistickou představou, že zprostředkování je už zbytečné a budeme rovnou aplikovat nezprostředkované abstraktní pravdy (a to rovnou do světa podstat).

Zprostředkování je – zjednodušeně řešeno – mechanismem, jímž se realizuje realita. Bez něj by se svět podstat a jevů odtrhly a neměly by se jak spojit. Z filozofického hlediska je ale zprostředkování zároveň vnímáno jako věc ošemetná, obtížně uchopitelná až nebezpečná. Kupř. v nadčasové slovenské publikaci V. Černíka „Systém kategórií materialistickej dialektiky"

není zprostředkování jako samostatné heslo vůbec zařazeno – byť v textu se objevuje. Válčil s tím už Hegel – viz poznámku B. F. Lomova v publikaci „Metodologické a teoretické problémy psychologie“:

„Samotné potvrzení toho, že cosi je čímsi zprostředkováno, ještě nestačí ke skutečně deterministickému objasnění jevu. Může vést jen k nepříjemnému nekonečnému zprostředkování – k myšlence všeobecného zprostředkování („vše je zprostředkováno vším“), kterou ve své době kritizoval Hegel, když diskutoval filosofickou koncepci Jacobiho“.

Proto není divu, že se zde (alespoň mně to tak připadá) odehrála další z fatálních chyb, jež doposud vždy zabránily vzniku životaschopného marxistického (kolektivistického) výrobního způsobu. Důvod je přitom poměrně prostý – Marx, který se hlásil k tomu, že navazuje na Hegelovo učení – s tímto učením (bohužel) asi převzal i „hegeliánskou“ pýchu.

Vždyť který, byť sebeúspěšnější filozof, sám sebe posadil na trůn nejvyšší? Jen Hegel, který neváhal tvrdit, že triáda absolutní idey se završila právě až v jeho díle. Ačkoli K. Marx takto nezblbnul, přesto mu unikl jeden (podle mne) kruciální fakt. Neuvědomil si, že ani jeho učení (jež hegeliánsky považoval za vrchol lidského poznání) nemůže býti aplikováno přímo, nýbrž také zprostředkovaně (jako všechno ostatní na světě). Nebo ho to možná napadlo, ale dostatečně to svým čtenářům nezdůraznil – když už někdo přelouská tolik set stránek Kapitálu a dalších spisů, tak se snad u něj dá předpokládat, že bude i trochu myslet. Jenže nestalo se.

Prokletím všech realizačních pokusů bylo to, že lidé měli rovnou začít myslet v duchu Marxova/Engelsova/Leninova učení a jeho postuláty uplatňovat nezprostředkovaně. A aby se jim to zjednodušilo, byly připraveny výtahy z díla a z nich další výcucy, jež nakonec nabyly podoby stalinských příruček, s nimiž se zacházelo jako s Písmem svatým či spíše s koránem (který od dob Al-Ghazálího nepřipouští jinou než gramatickou interpretaci). To je další dědičná kletba marxismu, že 99 % jeho kritiků bojuje s těmito nesmyslnými příručkami a nikoli s hlubinnou marxistickou podstatou. Nakonec to skončilo tak, jak muselo.

A byl to zrovna český filozof – K. Kosík – který ve svých pracech doložil, že vždy musí být udržena a zachována distance mezi myšlenkou a institucemi. Tragédie každé velké myšlenky začíná tam, kde si ji podřídí instituce. Bez této distance není revoluční praxe možná.

Je přitom dějinným paradoxem, že totéž došlo i V. I. Leninovi. M. Ransdorf v „Novém čtení Marxe“ uvádí:

Volně citováno – Leninovy představy o socialismu z posledního období (po r. 1921) jsou zajímavé tím, že na rozdíl od období 1918–1920 počítají s plným využíváním sféry zprostředkování pro postup socialismu… srv. myšlenku Lenina o nezbytnosti opozice, bez níž každá demokracie odehnívá …pozdní Lenin definitivně opouští představu, že je nutný posun od reprezentativní demokracie k přímé, bezprostřední demokracii, což bylo např. ještě v 1918 jeho stanovisko. I když v sovětské společnosti tehdy pro to nebyly dány všechny podmínky, spatřuje optimální variantu ve vzájemném zprostředkování reprezentativní a přímé demokracie, což ale předpokládá kulturní vzestup obyvatelstva…

Ale nikdo už ho neposlouchal. Byla to fatální chyba, která vrhla celé levicové myšlení (možná) i o celá staletí zpátky. Kánon o monopolu výkladu, kánon o neomylnosti matičky strany. Kdykoli jsem jen připodotkl, že z marxistického hlediska je to či ono opatření úplná kravina, mělo to naprosto paradoxní účinek – z mého okolí se vydělili opravdoví přátelé, kteří mne před následky

takovýchto projevů chránili i za cenu osobního ohrožení. A naopak odpadlo pár pokrytců, kteří se za přátele jen vydávali.

Ale, vraťme se k systémovému pojetí. Samozřejmě, že i sem patří zcela neodmyslitelně „zprostředkování". Ale ne nějaké nové, stranické, že to za vás někdo přečte, promyslí a pak vám jen řekne, co máte dělat. Sem patří zprostředkování, jež tu bylo od nepaměti a bude tu, i až se všechny mé knihy v depozitářích knihoven promění v prach. Od nepaměti lidé mysleli, rozhodovali se a na základě těch rozhodnutí jednali. Mnohdy racionálně, mnohdy iracionálně, někdy v afektu, někdy úplně pitomě – třeba, když byli podvedeni.

Ale vždycky to byly lidské bytosti, jež měly více či méně lidské důstojnosti. A teprve tím, jak se jich miliony a miliony rozhodovaly a konaly, bylo možné mezi příčinami, okolnostmi a výsledky jejich konání nacházet určitou statistickou závislost. Marxův objev souvislosti mezi rozvojem výrobních sil a výrobních vztahů vyvěrá právě z oné mnohosti, zdánlivé nekompatibility či neskladebnosti, jež ale po dosažení určitého kvanta a určitého časového testu vydají své statisticky skliditelné plody.

Proto ani období první fáze budování kolektivistické formace (socialismu) nemůže být jiné. Je naprostý nesmysl předpokládat, že tam se již vynechá „zprostředkování" a lidé začnou myslet a konat napřímo (natož všichni úplně stejně). To jsou ty mýty o „třídním myšlení" a jiné podobné pitomosti. **Filozofie není praxeologická věda**. Mezi ní a praxí musí existovat plejáda „zprostředkujících" věd a disciplín, skrze něž se teprve obecné filozofické postuláty dají promítnout do praxe. Lidem je nutno zachovat jejich důstojnost a nechat jim prostor, aby se postupně – ale na bázi svých suverénních rozhodnutí – dobrali nějakého výsledného poznání.

Protože **jenom v důsledku toho**, že se začnou vytvářet podmínky pro nastolení socialismu, přeci (nějakým zázrakem) nezmizí jiné rozdíly mezi lidmi, než rozdíly **třídní**. Jinak vše samozřejmě zůstane postaru – někdo bude tlustý a někdo hubený, někdo malý a někdo velký. Stále budou existovat lidé úspěšní a neúspěšní. Ano, odstraní se kořeny takových lidských tragédií, jež vyvěrají z existence antagonistické třídní společnosti – kupř. Maryša[19] nebo Maryčka Magdonova[20]. Ale další tragédie zůstanou – vždyť to už dávno napsal velmi vzdělaný a lidsky moudrý člověk (přitom přesvědčený komunista) Vladislav Vančura[21], že „nebe bude věčně modré a vášně věčně krvavé".

Samozřejmě je dobré, když je při procesu hledání a nalézání pravdy po ruce pramenná literatura. Ale – ruku na srdce – kolik z nás ji má opravdu celou zeštudovanou (ať už se jedná o liberály, konzervativce, komunisty, anarchisty)? Lidé po většinu dějin žili bez toho, aby se seznamovali s vrcholnými filozofickými díly. Tím nechválím nevzdělanost – jenom konstatuji, že člověk pro praktický život potřebuje spíše jiné „skills".

A tím se v zásadě propracovávám ke čtvrtému okruhu, který je asi ze všech nejobtížnější.

Čtvrtý okruh

Doposud – i když to možná tak nepůsobí – jsme se pohybovali na poměrně pevném podkladu. Vítězství ve všech rozhodujících zemích, které vládnou skrze finanční kapitál/monopolisty/oligarchii, je asi nejsrozumitelnější. Naprosto odlišná forma zespolečenštění výrobních prostředků, než byla uplatňována v minulosti, asi také nepůsobí nějaké problémy. Aplikace kategorie „zprostředkování" do období transformace kapitalistického výrobního způsobu na socialistický by

snad – snažil jsem se to vyložit opravdu hodně srozumitelně – už také měla být skousnutelnou. Takže, co nám tedy zbývá? Asi nejzapeklitější problém – a tím jsou „revolucionáři".

Žádná z dosud publikovaných marxistických prací (ale prosím o shovívavost, možná mi něco uniklo) se neobejde bez předvoje dělnické třídy, bez revoluční marxistické strany. Kdo, resp. kým mají být oni „nadlidé", již vidí dále, než ostatní a moudře směrují hněv mas tak, aby se nevyplýtval v planých/neproduktivních revoltách, ale aby naopak spěl ke kvalitativní změně společenských poměrů? K tomu, že už staré, přežilé výrobní vztahy, nebudou brzdit rozvoj výrobních sil, které mají našlápnuto na úplně jiný, zářný „level" vývoje.

Tady není odkud čerpat alternativy, protože s avantgardní politickou stranou jako nositelkou revoluční změny se prostě počítá ve všech marxistických modelech a basta. Přitom historické podmínky/důvody pro takovouto představu již exspirovaly. Je pro to dobré připomenout, z čeho se tahle axiomaticky pojímaná idea vlastně zrodila. Ona vzešla z dvousložkového modelu fungování raného kapitalismu – jednu složku tvořili ti, kteří neměli jinou možnost přežití, než nabízet na trhu práce svou vlastní pracovní sílu (dělníci/ proletáři), druhou pak ti (kapitalisté), kteří si tuto pracovní sílu na trhu práce kupovali, spojovali ji se surovinami, jež kupovali na trhu komodit, s výrobními zařízeními, nakupovanými na trhu investičních statků a finančními prostředky, jež získávali na finančních trzích. Samozřejmě, že jde o model zjednodušený až na samu hranu únosnosti, ale pro účely tohoto odstavce snad postačí.

Protože se předpokládalo, že místem konfliktu a střetu bude vztah mezi kapitalisty a proletáři, vycházela potřeba mít v čele proletariátu jeho avantgardní předvoj, revoluční politickou stranu, jako logický výsledek či závěr. A jelikož se dále předpokládalo, že revoluce bude nutně muset mít podobu masového a prakticky válečného boje, byl též zcela logický požadavek na to, aby se taková strana mohla kdykoli převrátit ve vojenskou řídící/velící strukturu. Proto její základní buňky neměly být (tak jako u ostatních stran) členěny podle bydliště, resp. volebních okrsků, ale alokovaly se přímo na jednotlivá pracoviště, aby byly „pracujícím" co nejblíže.

Jenže – jak už jsme si ukázali v předchozím textu – designové uspořádání popsaného modelu se změnilo z dvousložkového na třísložkový (možná dvou a půl složkový). Třetí část modelu začali tvořit vlastníci finančních prostředků (finanční monopolisté), kteří skrze ně ovládli složku kapitalistů.

Samozřejmě, že pořád existuje nijak nezměněný rozpor mezi těmi, kteří prodávají svou pracovní sílu za cenu, kterou určuje trh práce a mezi těmi, kdo si ji na tomto trhu kupují a po spojení s dalšími výrobními prostředky z ní těží nadhodnotu v jevové formě zisku. Objevuje se ale daleko významnější rozpor, a to mezi kapitalisty a finančními monopolisty. Nejde však zdaleka jen o vzájemné přetahování o to, kdo si z vytěžené nadhodnoty ukořistí větší díl (to tu bylo vždycky).

Základním problémem je zjevná absurdita takovéhoto uspořádání. Do doby existence „zlatého standardu" byly peníze – velmi zjednodušeně – poukázkami na zlato. Po zrušení zlatého standardu se peníze transformovaly v jakési poukázky na cokoli reálného – zboží i služby. Ale ještě po nějakou dobu se (nějak tak) vycházelo z předpokladu, že má býti respektována pomocná (obslužná) funkce peněz – že by jejich celkový objem měl alespoň přibližně korespondovat s reálným objemem toho, za co by mohly být směněny.

Vlivem světových válek a světových krizí ale tato disciplinovanost začala být na obtíž a stále více a více docházelo k emisím „nekrytých peněz", až se tento trend utrhl z řetězu a způsobil,

že celosvětová peněžní zásoba již o mnoho řádů převyšuje objem všeho, co by se za ně (peníze) dalo koupit (ano, mluvím hlavně o dolaru). O této skutečnosti se nijak moc nepochybuje, spíše se jen vedou spory o skutečném objemu tohoto „nekrytého" převisu. Převedeno do praktického jazyka, pokud by všichni lidé po celé planetě chtěli naráz směnit své peníze za něco reálného, bublina nekrytých peněz by praskla a došlo by k řítivé devalvaci/inflaci o několik řádů.

Takže situace, kdy kapitalisté (kteří se většinou ještě nacházejí v pásmu reality – jejich podniky a jejich dělníci jsou reální, stejně jako většina jejich produkce) zjišťují, že kontroly nad nimi se zmocnili (vlastní je) **vlastníci ničeho** – fiktivních peněz, jejichž reálná hodnota je mizivá a jejichž nominální hodnota je udržována mocensko-vojensky, už sami seznávají, že v takovém světě také nechtějí žít.

Toto poznání jednak potvrzuje, že na konci kapitalistické formace se opravdu peníze stávají jen abstraktním vztahem mezi lidmi bez dostatečného reálného nositele, jednak ukazuje míru degenerace této zanikající formace, jež takto sama sebe vyžírá zevnitř.

Daná absurdita se však projevuje nejen v abstraktně-teoretické rovině, ale i v realitě přináší konkrétní fatální problémy. Každá poslední fáze umírající formace se vyznačuje tím, že produkuje degenerativní procesy. Ale vzhledem k naší technické vyspělosti, ekonomickému propojení světa a zranitelnosti naší planety už tyto degenerativní procesy neohrožují jen onu samu zanikající formací, ale hrozí zničením valné části lidstva či valné části všeho živého na planetě Zemi.

Jde o prohlubování stavu fatální nerovnosti mezi chudými a bohatými regiony a z toho rezultující hrozby válečných konfliktů (ať již se formálně ponesou pod vlajkami válek rasových, náboženských atd.) spojených s nezvládnutelnými humanitárními katastrofami a masovou migrací v měřítcích z dnešního pohledu nepředstavitelných.

Jde o militarizaci, která je tažena „dobýváním" naprosto nadstandardního zisku a slouží jen jako „vysavač" prostředků z veřejné sféry do soukromých kapes – a jejím hrozícím vedlejším produktem je rozpoutání (možná i nechtěného) válečného konfliktu se zničujícími globálními dopady.

Dále jde o praktickou likvidaci životního prostředí, jež planeta neponechá bez odezvy a zareaguje na ni likvidací přemnoženého škodlivého druhu.

Všechny tyto faktory vyostřují nespokojenost příslušníků lidského druhu se stavem, v němž se náš svět (a v rámci něj svět lidí) nachází. Je paradoxem, že již i kapitalisté si začínají uvědomovat, co se stalo. Že jim jejich formace vlastně byla ukradena finančními monopolisty, kteří je odsoudili k tomu, aby ve „svých" podnicích už byli spíše jen velmi dobře placenými manažery než suverénními vlastníky (a perspektiva je mizerná, protože staré výrobní vztahy stále více tlačí ekonomiku pod její potenciál, a tím i komparativně klesá masa ukořistěné nadhodnoty).

Zatímco v rámci starého paradigmatu se předpokládalo, že „nenažranost" kapitalistů vžene proletáře (v zásadě proti jejich vůli) do výbuchu revolty, jež celou kapitalistickou formaci smete, nyní se spíše ukazuje jiný, pravděpodobnější scénář. Že totiž na základě všeobecného znechucení z rozkládající se formace dojde k poměrně širokému konsenzu – právě v těch ekonomicky nejvýznamnějších zemích světa – že takhle už to dál nejde. Že v takovém světě už lidé nechtějí žít.

Lidé napříč společností budou vyjadřovat svou vůli k tomu, aby už ty staré pořádky skončily a začalo se budovat něco lepšího. Pro takovou situaci je ale neúčelné budovat polovojenskou

partajní organizaci uzavřeného typu, ale naopak **co nejšíře rozkročené a otevřené volební hnutí**, netvořící žádnou avantgardu či předvoj, ale naopak poskytující organizační a ideové zázemí jednotlivým avantgardním proudům, jež teprve vzniknou a jež ani neumím předpovědět. Toto hnutí by mělo mít v zásadě jen poměrně jednoduchý program – spojit všechny nespokojené, jimž se nechce umřít ve jménu (a pro zájmy) nadnárodního finančního kapitálu. Uchovávat základní marxistické myšlenky a poznatky a vychovávat nové lidi po novou dobu.

Tím se vytvářejí předpoklady pro nesmírně širokou frontu, jdoucí od levicově orientovaných věřících v různá náboženství přes všechny za mzdu či platy pracující lidi až po určitou část kapitalistů, kteří si uvědomí, že extrapolací starých pořádků do budoucna je nečeká nic dobrého.

Poznámka: Dokonce, a za tím si stojím, se součástí tohoto společenského pohybu může stát i ta část finančních monopolistů, která už také nechce v takhle špatně řízeném světě žít – viz Patriotic Millionaires v USA nebo „Appel für eine Vermögensabgabe" (Výzva k dávce z majetku) v Německu, popř. aktivity Liliane Bettencourtové ve Francii. Nebo viz ty z nich, kteří už tuší, že na téhle planetě jim bez změny poměrů pšenka nepokvete, ale protože zatím mají myšlenkový blok, raději plánují včas uprchnout do stálých orbitálních stanic, do kolonií na Měsíci či na Marsu atd.

Tím se také značně mění odhad možné podoby budoucí „revoluční" změny. Samozřejmě není možné úplně vyloučit i nějakou míru použití násilí. Dějiny nás učí o tom, že jen málokdy to reprezentanti odcházející formace odpískají dobrovolně. Bohužel spíše platí, že umírající kobyla kolem sebe nejvíc kope. Ale lze si i představit v zásadě nenásilné „revoluce" s přelivem ze státu do státu, jaké jsme mohli monitorovat naposledy v období tzv. arabského jara.

A tím se ale také mění obraz „revolucionáře". Namísto zaníceného bojovníka typu Che Guevary, připraveného se k úspěchu revoluce třeba i prostřílet, by to měly být osobnosti schopné **sjednocovat všechny nespokojené**, bez ohledu na to, z jaké části politického spektra přicházejí, a nabízet jim jako společný úkol transformovat nefunkční individualistickou formaci ve formaci kolektivistickou. Co bude ale naprosto zásadní a „revoluční" je to, že se musí jednat o **nadnárodní/mezinárodní/internacionální projekt.**

A protože komunismus je – a bohužel už asi navěky bude – v myslích lidí spojován s ozbrojeným bojem, násilím a vyvlastňováním, s tupým pokusem aplikovat filosofii napřímo bez zprostředkování jinými disciplínami, asi nebude vhodné o tuto „trade mark" či „brand" nějak zvláště bojovat. Pod jakým jiným názvem se takovéto sjednocující hnutí vydá do světa, to nevím. Ale vydá se – tím jsem si skoro jist. Samozřejmě s výhradou – pokud se do té doby lidstvo nezničí.

Hic Rhodos – hic salta!

Vzpomínám si na starý válečný/protektorátní vtip. Adolf Hitler vstoupí do Napoleonovy hrobky a polohlasem mrtvému vojevůdci vypočítává své vojenské úspěchy. Když skončí, Napoleon se ho zeptá: „A v Rusku, v Rusku už jsi byl?" Hitler se pochlubí, že Rusko právě napadl a do zimy chce být v Moskvě. Napoleon odpoví: „Tak to se na to vykašli a pojď si lehnout vedle mne."

Pro marxisty je „ruským tažením" každý pokus popsat, jak konkrétně by měla vypadat a fungovat nejprve socialistická a později komunistické společnost. Ano – dozadu, do minulosti, to se to brousí ostrovtip. To se to dělají geniální analýzy a vyvozují závěry. Ale tady je Rhodos, tady skákej. Dej do ruky těm osobám, které mají v budoucnu spojovat všechny nespokojené, nějaký podrobný návod či popis toho, jak to bude v budoucnu fungovat, až se jim podaří svrhnout „ten starý, podlý svět".

Já to tedy zkusím. A řeknu vám, že to je jeden z hlavních důvodů, proč se mi tak moc a moc nechce umřít, i když tabulkově už bych to měl udělat. Že se nikdy nedozvím, jestli jsem se – alespoň trochu – trefil. Ale troufnu si jen na tu první etapu – tedy na socialismus. Ta druhá (komunismus) je na mě příliš daleko – tam asi nedohlédnu.

A jen si dovolím připodotknout, že času je málo a voda stoupá. To otevřené dějinné okno nebude nadarmo otevřeno příliš dlouho a dokořán. Teď je čas shromáždit všechny, jimž se nechce zbůhdarma umřít ve jménu nadnárodních finančních monopolistů. Zakrátko už to nepůjde a můj manifest nebude posmutnělým, ale i smutným a hlavně zbytečným. A než se nějaké jednobuněčné organismy (pokud alespoň ty přežijí) dopracují k našim problémům, nebude po naší civilizaci ani památky.

Vstupní podmínkou je vytvořit důsledně mezinárodní (nadnárodní) strukturu, jež by se stala nositelkou změny. Věcně jde o vybudování platformy pro nestalinské proudy marxismu, které ovšem byly po dlouhá léta potlačovány, zamlčovány, pomlouvány atd. Přitom lze přitakat závěrům, ze kterých vychází čtvrtá internacionála – totiž že sovětsko-stalinský model třetí internacionály selhal, zhroutil se, a tím diskreditoval i celý marxismus. Proto nemá smysl na něj navazovat, ale je nutno vrátit se zpět ke kořenům, k původnímu učení, nezkreslenému Stalinem a jeho partou. Bude poměrně obtížné dát dohromady tento druhý vývojový proud uvnitř marxismu, který snad naposledy ještě zkoušeli rozpracovat Karl Liebknecht a Rosa Luxemburgová (a pak již se rozptýlil do útržků v pracích Sartra, Lukácse atd.).

Ale nesmí se jednat jen o nějakou úzkoprsou sektu – vedle tohoto pevného marxistického jádra by sem měly být přizvány jakékoli ostatní proudy, splňující dvě podmínky – chtějí změnu a marxistické řešení jsou ochotny považovat alespoň/přinejmenším za alternativu. V žádném případě by dveře neměly být zavřeny ani pro přeživší komunistické strany, jež se sice (většinou s ohledem na nejstarší a nejkonzervativnější část své členské základny) formálně od sovětsko-stalinského modelu dostatečně nedistancovaly, ale jsou schopny návrat od komunistické bojechtivosti k „upgradovanému" Marxovu učení překousnout.

Základním zadáním pro tuto strukturu budiž to, jak ve 21. století vybudovat a řídit efektivní a sociálně spravedlivý Campanellův[22] „sluneční" stát (resp. svět).

Procedurálně bude patrně nejobtížnější tuto novou „internacionálu" zřídit, a to ze zdánlivě malicherného důvodu. Stát, který připustí na svém území vznik či existenci takovéto mezinárodní organizace, riskuje (s vysokou mírou pravděpodobnosti), že se ocitne na seznamu zemí

podporujících terorismus. Protože příslušní analytici nejmenované velmoci vědí, že sovětsko-stalinských pohrobků není třeba se bát – ti jsou a budou zdiskreditováni na dlouhá staletí. Stejně tak se není třeba bát pohrobků Lva Trockého (sdružených ve čtvrté internacionále), když někde podporují nějakou opozici. Možná, že jim na to občas i přispějí. Ale pokud by se snad někdo odvážil oživit myšlenku čistého marxismu bez sovětsko-stalinských deformací (a tím i diskreditací), bude okamžitě označen za lovnou zvěř č. 1.

Z organizačního hlediska bude nutno zohlednit 21. století. Opravdových nesovětsko-nestalinistických organizací (stran, hnutí, klubů, sdružení atd.) bude na světě patrně poměrně málo. Proto by bylo krokem do prázdna vyhradit právo na členství jen „právnickým osobám". Odhaduji, že přes 90 % potenciálních zájemců se najde někde v „cloudu", na sociálních sítích atp. Proto bude nutno vedle členských právnických osob vytvořit i jednu virtuální, v rámci níž by své členství realizovali tito „solitérní" jedinci s tím, že pokud se na určitém teritoriu poznenáhlu vytvoří dostatečná skupina vzájemně komunikujících a spolupracujících osob, postupně se přetaví z virtuální party do reálné právnické osoby (politického hnutí) podle běžného práva a z virtuální základní organizace vypadnou.

Finanční stránka bude též poměrně obtížná – na klasické financování pomocí stranických příspěvků a lepení známek do průkazky je patrně vhodné zapomenout hned v úvodu. V úvahu by spíše přicházela nějaká vhodná nadace (či jiná forma neziskové organizace), jež by mohla získávat nejrůznější dary a příspěvky, neboť celý program jak nadace, tak oné „internacionály" je přece zaměřen na vytvoření modelu, podle kterého by se na zemi žilo lépe a spravedlivěji.

První krok „revoluční" přeměny by teoreticky mohl proběhnout nenásilnou formou, kombinací masových protestů obyvatel ve všech ekonomicky významnějších zemích a volebního úspěchu jejich hnutí v parlamentních volbách. Ale bohužel tuším, že to tak klidně nepůjde, protože finanční monopolisté drží v ruce všechny mocenské nástroje a asi je použijí. Samozřejmě nejprve preventivně, aby vše rozeštvali a onen proces (o němž je jasné, že jej nelze zastavit), alespoň rozložili a zdrželi.

Ale pokud jim to nevyjde, mají pořád ještě v ruce veškeré páky/nástroje moci. Spektrum toho, co mohou udělat (a asi udělají) pro to, aby onen obrodný proces zastavili, je obdivuhodně široké – mohou nechat vypuknout nějakou nesmyslnou válku, vyhlásit stanné právo, všechny muže povolat do armády atd. Mohou nechat svrhnout civilní vládu (klidně i tu dosluhující, ne tu novou) a vyhlásit vojenskou diktaturu. Mohou využít „toho starého svinstva" v podobě práva, šitého jim na míru, a nechat vítězné hnutí rozpustit, zakázat, jeho členy kriminalizovat. Mohou naopak předstírat „sametové" předání moci, aby hned vzápětí paralyzovali fungování základních společenských funkcí (může se zhroutit měna, mohou přestat fungovat dodávky energií a vody atp.). Nebo mohou individuálně diskreditovat, vydírat či fyzicky zlikvidovat reprezentanty onoho obrodného hnutí s cílem ho roztříštit a zbavit ho vlivu. Je milion technik, jimiž se dá škodit. Proto možná bude na počátku zapotřebí částečně použít nějaké silové prostředky – nevím jaké, a mám z toho strach.

Poznámka: Samozřejmě, že z hlediska akademicko-ideového by prohraviší finanční monopolisté a jejich spřeženci neměli dělat vůbec nic (neboť jsou-li neméně pevně – jako V. Klaus starší – přesvědčeni o naprosté neživotaschopnosti kolektivistických koncepcí), měli by umožnit, aby se ten pokus znemožnil sám.

Druhým krokem by nemělo být žádné „rozbíjení státu", žádná diktatura ani vláda rad/sovětů. Druhý krok by měl být realizován formou několika „dekretů", jež by však byly řádnou součástí právního systému. Jejich cílem by mělo být zespolečenštění (patrně ve formě znárodnění)

všech významných finančních institucí, zejména bank a investičních fondů a stanovení nového systému jejich řízení (viz dále).

Dalším klíčovým krokem by muselo být „přepólování" ekonomiky ze ziskově orientované na ekonomiku sledující produkci užitných hodnot a uspokojování reálných životních potřeb. Myslím tím úpravu práva v tom smyslu, že pokud vedení podniků, koncernů a korporací pod tlakem zespolečenštěného finančního sektoru reorientuje řízení ze ziskového kritéria na produkci užitných hodnot, nemůže být žalováno pro „mismanagement" ani podle práva občanského, obchodního, trestního či mezinárodního.

Navazujícím opatřením, jež ale nemusí být provedeno hned v samém počátku, je vyřešení problému drobných střadatelů v zemích, kde neznají veřejné důchodové pojištění a kde si obyvatelstvo akumuluje prostředky na „důchody/penze" investicemi do právě znárodněného/zespolečenštěného finančního sektoru. Cestou je „slití" znárodněných akcií/obchodních podílů na finančních institucích do nějakého (do nějakých) Government Pension Fund /Fund for Future Generations/ Heritage Savings Trust Fund apod. Ty názvy jsem si nevymyslel – tak se opravdu jmenují již nyní existující státní fondy v Norsku, Kuvajtu a v Albertě (Kanada). A podotýkám, že prosperující – takže pořád žádný skok do tmy, žádné nevyzkoušené revoluční fantazie.

Poznámka: V této etapě nelze zapomenout na minové pole v podobě monetární krize. Většina toho, co lidé považují za peníze (abstraktní poukázky na směnu za nějakou reálnou hodnotu) je – a i po socialistické revoluci bude – bez reálného krytí. Skokové narovnání (řítivé znehodnocení peněz) by sice bylo z ekonomického hlediska správným krokem, ale z politického hlediska absolutní a neodvratnou sebevraždou. Tento přechodný proces ještě čeká na své teoretické (a následně praktické) zpracování.

Dalším opatřením (jež je oproti tomu předešlému akutní hned na počátku) by patrně muselo být určité – časově omezené – zavedení kontroly nad hromadnými sdělovacími prostředky. Žádná cenzura v tom smyslu, že se nesmí napsat: „představitel hnutí X. Y. je blbec". Když se to mohlo psát před volbami a nevadilo to, proč by to mělo vadit po volbách? Mělo by jít jen o ochranu proti poplašným zprávám (česky „fake news"), které v citlivém přechodném období mohou nadělat větší škodu než výbuch bomby. Stačí jen vzpomenout na to, co udělalo s národem v roce 1989 Zifčákovo[23] předstírání, že je mrtvý student.

Poté však přijde na řadu velmi obtížná etapa, a to personální obsazování klíčových funkcí ve státní správě a ekonomice – zejména ve znárodněných bankách a investičních/kapitálových fondech. Zde hrozí ona „Djilasova past" v podobě vzniku nové třídy. Proto by měl být klíč asi takový:

Odborné vedení podniku – ředitel, náměstci atd. Jediným kritériem je odbornost a cosi na úrovni „bezpečnostní prověrky". Za žádného režimu či formace nesvěříte kupř. funkci ředitele vodárny člověku, který už se v minulosti několikrát pokoušel otrávit studny, nebo funkci ředitele banky chronickému defraudantovi.

Představenstvo – jehož úkolem však není plést se do běžného řízení podniku řediteli, nýbrž vidět dál, vidět za roh, tvořit strategie do budoucnosti atp. Zde už jsou dvě kritéria – odbornost pro daný obor podnikání a schopnost pracovat i podle jiného než ziskového kritéria. Jde o důležitou změnu (vyšší kvalifikaci), neboť řízený podnik už není jenom „strojem na peníze". Ziskovost, resp. neztrátovost, je sice *conditio sine qua non*, ale není cílem (je opravdu jen podmínkou).

Cílovou orientací podniku je produkovat užitné hodnoty – to, co lidé opravdu potřebují. Pseudopotřeby – tedy věci, jež se vyráběly jenom pro zisk a poptávka po nich se generovala

uměle – se mohou s klidem přestat produkovat a uvolněné kapacity lze nasměrovat tam, kde ještě reálná poptávka není uspokojena. Proto jsem v popisu oné budoucí revoluční strany (tedy hnutí) kladl takový důraz na zázemí poskytované jednotlivým proudům, které se pod jeho deštníkem sejdou. Už tam je zapotřebí přesívat lidská individua, poskytovat jim informační servis a možnost odborného růstu, aby pak bylo kam sáhnout, až bude potřeba řídících kádrů.

Aby se z členů představenstev nezapočala generovat ona Djilasova „nová třída", bude muset být mandát/kontrakt časově omezený, o získání nového mandátu zde či jinde bude nutno soutěžit ve veřejných konkurzech a klíčovou roli bude hrát závěrečný atest daného člena představenstva, vystavený dozorčí radou.

Dozorčí rada – zde přijdu možná s nějakým velmi neobvyklým řešením. Podle mne by bylo možno členy dozorčích rad (jako opravdu kontrolního orgánu, který se nebude smět plést do práce představenstva, natož pak ředitele) vybírat losem (náhodným generováním ze souboru zletilých, svéprávných, kteří nemají soudem vyslovený zákaz výkonu funkce). Hlavním důvodem je opět prevence vzniku Djilasovy „nové třídy". Druhým důvodem – který mne vede i k úvahám, **aby i parlament státu a zastupitelstva větších celků byly obsazovány obdobným způsobem** – je oslabení „partajnictví", jež shledávám už pro 21. století (a natož dále do budoucnosti) přežilou formou. Formou, která v době možností elektronické komunikace v reálném čase, a tím velmi plochých řídících struktur, spíše překáží a působí mimosystémově – spíše jako lobbistická skupina, a někdy až jako mafie.

Na obvyklou námitku, že takovýto systém výběru vynese do funkcí řadu lidí, kteří o ně nemají (nebudou mít) zájem, anebo lidí, kteří sice zájem mít budou, ale jsou zcela nekompetentní, mohu reagovat jen tak, že je to v každém případě menší zlo, než kdyby se v důsledku jiného výběru vytvořila „nová třída" a nově budovaný model by zdegeneroval. Vedle toho se dá předpokládat, že lidé bez zájmu o vylosovanou funkci ji (kupř. ze zdravotních nebo rodinných důvodů) ji prostě odmítnou a na jejich místo nastoupí opět nepředvídatelným způsobem vylosovaní náhradníci. Handicap osob nekompetentních by se dal kompenzovat zřízením podpůrného mechanismu, který by jim poskytoval odborný servis. Jen pro ilustraci: mohlo by se to jmenovat kupř. „Úřad státního auditora", který by pracoval výhradně na objednávku oněch „nekompetentních" (všimněte si prosím, že umístěných jen v kontrolních, nikoli řídících funkcích) a s příslušnou odborností by prověřoval jejich podezření, domněnky, ale i třeba vyslovené blbosti atp.

Po provedených personálních změnách už by bylo možné pomocí existujících nástrojů řízení (není nutno nic rozbíjet ani tvořit žádné paralelní struktury) provést poměrně klidný manévr přesměrování ekonomiky tak, aby se opět vrátila k potenciálu. Není příliš důležité, kterým z dílčích kroků začnu, protože všechny by měly být realizovány víceméně současně.

Jako první kupříkladu použijme redukci absurdních výdajů na zbrojení. Pokud se opravdu budeme nacházet v situaci, že „revoluce" zvítězí naráz ve všech významnějších ekonomikách světa (jejichž životním zájmem bude spolu co nejlépe vycházet a pomáhat si), prudce poklesne riziko třetí světové války. Budou-li hrozby nějakých válečných konfliktů přetrvávat, půjde spíše o lokální/regionální rozměr. Úměrně tomu bude možno omezit zbrojní výdaje. Jednak pro to, že vlastně nebude proti komu tak moc zbrojit, ale hlavně pro to, že o to zbrojení nikdo nebude stát – nikdo za ně a pro ně nebude lobovat, nikdo nebude korumpovat či vydírat politiky, aby pro další a další zbrojní výdaje zvedli ruku. Přeorientované vedení zbrojařských koncernů pro-

stě nebude mít v cílovém zadání maximálně vytunelovat veřejné rozpočty prostřednictvím výdajů na zbrojení. Jejich úkolem bude konverze k civilní výrobě anebo útlum.

Problém tak bude asi jenom v odporu armád. Jen po prohrané válce se občas stane, že armáda se s úlevou sama rozpustí a vojáci jsou šťastni, že mohou jet domů. Ale chcete-li rozpouštět armády, jež nic neprohrály, protože už léta a léta nebojovaly, může to skončit moc špatně. Dovoluji si připomenout citát z filmu „Pane, vy jste vdova", kde J. Sovák v roli krále říká astrologu Hamplovi: „To víte, člověk se rozhodne rozpustit armádu jen jednou za život."

Vydalo by na samostatnou publikaci, zabývat se tímto problémem. Z hlediska třídního ukotvení jde v případě vojska (pokud je zrušena povinná vojenská služba a vojsko je v zásadě „profesionální") o skupinu lidí, která se prodává stejně jako ostatní proletáři. Ale protože jde v rámci husitské terminologie o „lid polem pracující", tedy o lidi, kteří mají dáno do vínku zabíjet a starat se o to, aby sami nebyli zabiti, vytvářejí si svébytný svět. V rámci něj se hlavně nedá věřit „civilům". Takže pokud bude během „revoluce" nutno odstavit od moci finanční monopolisty, kteří klidně zdrhnou a zašijí se někam do klidu, zbude tu armáda, jež se bude bát. A to je to nejhorší proti snaze pokusit se udělat revoluci „sametově"[24].

Takže se vracím zpátky k úkolům a posláním onoho hnutí, jež spojí všechny nespokojené a pomůže jim najít cíl, kam se odtud (kde už se nedá žít) máme dostat, aby bylo lépe. To hnutí by mělo – zatím nevím jak, resp. jakou formou, být v intenzivním kontaktu s brannou mocí. A vysvětlovat, že zmaření tisíců nebo milionů životů mladých kluků v nějakých zástupných válkách, jejichž jediným smyslem je udržení pozic finančních monopolistů, asi nebude to pravé, k čemu je branná moc určena.

Proto se znovu vracím k tomu, že možná nějaké to silové řešení na počátku revoluce bude nutné a stejně tak i ta kontrola masmédií. Stačí jen, aby se v předvečer hlasování v parlamentu o útlumu zbrojení rozšířila „fake news", že na nás zaútočí mimozemšťané, a celé to hlasování je v tahu.

Ale pojďme dál – manévrů, jež mají přivést ekonomiku zpátky k potenciálu, je samozřejmě víc. Jako další mne napadá zrušení přímo astronomických výdajů na konkurenci – tedy reklamu, propagaci, budování „brandu", ochranu známky a značky, etc. Všechny tyto výdaje mají smysl v podmínkách ziskově orientované ekonomiky, kde lze i měřit jejich účinnost – kolik jsem na ně vydal a o kolik se zvýšila masa nadhodnot/zisku, kterou jsem pro sebe urval. Bude-li ekonomika reorientována podle jiných kritérií, ztrácejí smysl.

V této souvislosti se obvykle objevuje námitka, že pokud se onen bratrovražedný boj na trhu jednotlivých komodit zruší a nahradí se čímsi, jako je plánované hospodářství, dojde k zakonzervování nějakého nahodilého, momentálního stavu a zatne se tipec rozvoji. Když prostě budu mít jistých svých pár procent trhu, tak proč bych se snažil?

Takhle hloupě, jako se to dělalo za starého režimu, to samozřejmě nemyslím. To byl postup, kdy se na Státní plánovací komisi (na základě údajů z FSÚ) určilo, že příští rok bude poptávka po 10 000 kusech výrobku X, a tak se jeho výroba rozepsala do plánů jednotlivých výrobců podle jejich výrobní kapacity. A když to nestačilo, dostalo federální ministerstvo zahraničního obchodu za úkol chybějící objem dovézt. Pak jen stačilo, aby v nějaké fabrice vypukl požár nebo se někde na moři zdržela loď, a hned byl nedostatek, fronty a předbíhání, to vyrojilo šmelináře a ty, komu se dneska říká lobbista (lidi, kteří něco uměli zařídit či sehnat), všeobecnou nespokojenost a nedůvěru atd. atd.

Protože v etapě socialismu v žádném případě nesmí dojít k narušení (natož rozbití) zprostředkovacích mechanismů, mezi něž neodmyslitelně patří trh (ale už nikoli jen a výhradně ziskově orientovaný trh), nemůže se přechod odehrát tak, že „zmrazí" status quo. Představenstva podniků, vyrábějících výrobek X, totiž budou zaúkolována tak, aby celkový úhrn produkce (a nebude-li dostatečná, pak úhrn produkce + dovozu) byl kupř. o 10–20 % vyšší než předpokládaná domácí poptávka + export. Tím se už na počátku vytvoří situace, kdy na konci zkoumaného časového období někomu patrně zůstane v ruce „černý Petr" v podobě na trhu neumístěné produkce. Náklady/ztráty z této zpětné vazby budou samozřejmě tisíckrát nižší, než promrhané náklady na reklamu/konkurenci. Ale při tom zde bude pořád existovat velmi silný tlak na ředitele podniků a na jejich představenstva, aby zvyšovali kvalitu svých výrobků a hlavně inovovali. Protože jinak než kvalitou a inovativností (při praktickém „vypnutí" reklamy) si nepůjde až tak moc konkurovat.

Jedním z dalších vysavačů prostředků z veřejné sféry do soukromých kapes je financování zdravotnictví, jež naprosto stejně jako zbrojení nemá žádnou přirozenou horní limitu. Pokud je zdravotnictví řízeno podle ziskového kritéria, nezabývá se zdravím, zdravotním stavem, ignoruje prevenci (prostě jen maximalizuje zisk) a jeho zastropování nemůže být provedeno jinak než arbitrárně. Určí se, že více prostředků si na následnou/kurativní medicínu nemůžeme dovolit uvolnit – a tím je dána hranice. Která je ale z ideologicko/politického hlediska nejhůře ochranitelnou proti citovému vydírání.

A stejně je tomu v navazujícím oboru farmakologie, kde se při ziskovém řízení věnuje více prostředků na výzkum čehokoli proti mužské plešatosti než na výzkum léků proti lepře, malárii atd. A horní hranice opět přirozeně neexistuje – opět ji někdo musí určit na základě arbitrárního rozhodnutí.

Poměrně jednoduchým přehozením výhybky na tzv. čínský model, kdy pacient platí svému lékaři za to, že je (míněno ten pacient) zdravý, a naopak, že pacient ničehož nic neplatí, onemocní-li, by došlo k masivnímu transferu prostředků z kurativních/následných oborů do oborů preventivních. Tím také k (téměř nepředstavitelnému) pákovému efektu – s daleko menším objemem nákladů by se náhle dosáhlo výrazného zlepšení zdravotního stavu populace, a tím by došlo k nesouměřitelně vyšším úsporám na kurativní/následnou péči.

Již sám veliký R. Virchow kdysi odhalil, že **„medicína je společenská věda, politika není nic jiného než medicína ve větším měřítku"**. Tím se dá i reagovat na možné námitky nejrůznějších odpůrců či popíračů prevence, že to povede k potlačování lidských práv, či až k teroru. Ale kdež. Nebude-li zrovna hrozit nějaká smrtelná epidemie, kdy je násilná karanténa logickou součástí právního řádu (a nikdo snad nemá žádný problém to pochopit), postačí ty, kteří se budou bránit či vyhýbat preventivní medicíně, prostě a jednoduše sankcionovat cestou malusů k sazbě povinného zdravotního pojištění tak, aby škody, jež svým odmítáním napáchají, také následně uhradili.

A o jaké zázračné prevenci že to mluvím? Ziskově orientované zdravotnictví nejprve ponechá znetvořit dětské nožičky nevhodnou obuví, aby pak celoživotně kurýrovalo následné defekty, které z toho vzniknou na závěsném aparátu. Stejně tak připustí devastaci chrupu, aby se mohlo následně živit léčbou z toho rezultujících chorob trávicího ústrojí. A ne jinak je tomu v případě očkování, kdy benevolentní postoj k jeho odmítání vede ke znovurozšíření chorob, jež už by dávno neměly existovat, k jejich následné léčbě a těžbě „bodů" z komplikací a následků těchto onemocnění.

Systém preventivní medicíny přitom už existoval, takže jej není nutno nově vymýšlet a tvořit na zelené louce – v první etapě toliko postačí obnovit systém pravidelných prohlídek chrupu

(řízených obnovenou funkcí hlavního stomatologa), pravidelných preventivních kontrol závěsného aparátu a hlavně kontroly veškeré dětské obuvi (řízených obnovenou funkcí hlavního ortopeda) a programu povinného očkování (řízeného obnovenou funkcí hlavního epidemiologa).

Stále se však musíme pohybovat ve svobodném světě svobodných lidí, kteří se sami autonomně rozhodnou, jak budou konat. Základním kánonem, který Marx s Engelsem nikdy nezařadili mezi cíle, ale vždy mezi **předpoklady**, je, že v socialistické společnosti se musí člověk cítit (a reálně být) svobodnější než v předešlé formaci.

Posledním z příkladů – pozor, nejde o žádný výčet, natož o úplný výčet – možných zdrojů pro skokový návrat ekonomiky k potenciálu, je zrušení „pseudopoptávky" a jí generované produkce. Kupř. u některých přeslazených a CO_2 sycených limonád (úmyslně nejmenuji, mohli by mne žalovat, takhle mne jenom nechají zabít) je veřejným tajemstvím, že přes 90 % jejich výrobních nákladů tvoří náklady na reklamu. Z hlediska systémového zobrazení jde o hada požírajícího svůj ocas.

Aby bylo možné dosáhnout celosvětových miliardových obratů, je zapotřebí opravdu nadstandardní část získaných prostředků opětovně vrazit do reklamy, jež znovu zajistí ty miliardové obraty atd. Daný model má smysl jen v rámci kapitalistického výrobního způsobu, jen v ziskově orientované ekonomice. V jiných typech racionality je samozřejmě úplně „mimo mísu" – proč bych měl vytvářet umělou poptávku po něčem, co by lidé bez té reklamy asi ani moc nechtěli? Jen ten zisk tomu dává logiku, jinak to je všechno špatně.

Takže ve světě „bez ziskové orientace" společensky ovládané banky prostě a jednoduše přiškrtí výrobci té limonády finanční zdroje na propagaci, lidé budou méně masírovaní reklamou a s určitým časovým skluzem omezí svou spotřebu ve prospěch jiných nápojů. A takový cyklus se zopakuje – nevím kolikrát. Ale na konci by lidé měli pít daleko větší podíl něčeho zdravějšího a levnějšího (ušetří se těch 90 % na reklamu, jež se použijí někde jinde, kde je jich opravdu/reálně potřeba).

A tak by se dalo pokračovat dál a dál. Prosté přepólování z Mandevilla (ziskově orientované ekonomiky) na ekonomiku primárně zaměřenou na reprodukci antroposféry (na to, co člověk opravdu potřebuje), a nikoli na jakési pseudopotřeby, jejichž produkce může být ve svých sekundárních, terciárních (a já nevím jakých) důsledcích až smrtící, opravdu může naplnit onu vstupní podmínku skokového navýšení účinnosti/efektivity ekonomiky – její navrácení na úroveň potenciálu.

Patrně nejobtížnějším manévrem tohoto časového úseku bude vstřebání „šoku" ze změny struktury ekonomiky (odbourání produkce pseudopotřeb) na trhu práce. Lze to přirovnat k situacím známým z minulosti, kdy kupř. nahrazením masového používání koní cestou nasazení parních strojů, spalovacích motorů a elektřiny v zásadě zaniklo do té doby celé mohutné odvětví (táhnoucí se od chovu a výcviku koní přes produkci, transport a uskladnění jejich krmení, výroby postrojů, sedel a podkov a posléze končící jejich ustájením, obchodem s nimi atd.). Odvětví, ve kterém působily miliony lidí, kteří si zprvu neuměli představit, že by mohli ve svém životě dělat něco jiného a že svět může fungovat bez koní.

Aby nedošlo k tzv. strukturální nezaměstnanosti, je zapotřebí již se značným časovým předstihem připravit makroprojekty a mikroprogramy, jež miliony lidí uvolněných ze sféry pseudo-

potřeb vstřebají do sektorů reálné ekonomiky. Proto nepostačí připravovat změnu „tlačenou“ zezadu (odporem k tomu starému, přežilému a nefunkčnímu), nýbrž je zapotřebí zároveň již nyní pracovat na změně „tažené“ zepředu (cílením na koncový stav, jehož chceme dosáhnout).

Druhým, ještě složitějším úkolem, bude postupné narovnávání vztahů s doposud vysávanými a vykořisťovanými státy a regiony třetího světa. Socialismus nelze budovat pro menšinu vyvolených na úkor obětované většiny. Tahle mince ale má dvě strany. Ve vyspělých zemích žijících v iluzi o výjimečné efektivitě svých ekonomik by příliš rychlé odstřižení vyvolalo šok a efekt „vidění mrvy v oku bližního a nevidění břevna v oku vlastním“. Ač by se lidem říkala pravda a nic než čistá pravda, nebyli by ochotni (a snad ani schopni) ji přijmout. Za to, že bavlněné tričko z Bangladéše už nestojí jedno euro, ale deset eur, mohou ti pitomci, co chtějí budovat socialismus – a basta. Ani náznak pochybnosti o tom, zda to není v důsledku toho, že jsme léta ty Bangladéšany okrádali a teď se k nim chováme férově.

Postup bude muset být pomalý a řazený obráceně – nejprve dopředu lidi připravovat na to, co přijde a vysvětlovat, proč se to musí stát. A teprve pak to spustit. Aby ten pokles jejich kupní síly nebyl tak skokový a bolestivý, nasadit tlumící polštáře. Mimo užití prostředků uvolněných z restrukturalizace ekonomiky na „roztažení“ tohoto šoku v čase, kompenzovat tento pokles zvýšením v jiných segmentech (ale ne tak, jak se to dělalo za starého režimu, kdy bylo zdražení masa kompenzováno snížením cen varhan a lokomotiv). Mám tím zejména na mysli substituci individuální spotřeby spotřebou společenskou – kupř. zavedením části veřejné dopravy zdarma atd. Lidé takovou změnu pocítí v reálném čase a její financování přitom bude generováno úsporami z omezení neefektivní individuální dopravy.

Druhou stranou téže mince ale bude to, co se stane v zemích, kde náhle začnou zbývat prostředky, jež byly doposud cestou neekvivalentní směny odčerpávány do tzv. vyspělého světa. Bez důkladné přípravy a pomoci bude totiž jediným spolehlivě předvídatelným důsledkem nárůst ozbrojených konfliktů, v krajním případě vypuknutí občanské války. Elity oněch zemí budou vycházet ze stovkami generací prověřených zkušeností – pokud se nějakým omylem stane, že dané zemi nejsou ukradeny všechny volné prostředky, jde o nahodilý krátkodobý jev, který je nutno okamžitě zfruktifikovat. Protože příště už se to nezopakuje. Jak si s touhle kvadraturou kruhu poradí budoucí vítězové socialistické revoluce ve všech vyspělých zemí světa, to nevím. Ale budou muset – bez stabilizace vysátých a obětovaných zemí to nepůjde. Vytváření základů socialismu by jinak zadusila migrační vlna tak apokalyptických rozměrů, že si ji dnes asi nelze ani představit.

A pak nastane dlouhá a trnitá cesta postupného budování socialistické společnosti, obtížný balanc mezi Skyllou a Charybdou. Aby na jedné straně nedošlo k restauraci starých pořádků tím, že se zpátky k moci dostanou jejich exponenti a na druhé straně tím, aby se z nových elit nevytvořila Djilasova nová třída. Šanci má takovýto pokus jen tehdy, pokud lidé sami na sobě pocítí, že se jim žije lépe a že svět zase pomalu začíná dostávat smysl. Bude téměř nekonečno věcí, jež budou muset realizátoři tohoto projektu řešit za pochodu a nebudou mít mnoho prostoru pro chybování – více „životů“ máte přiděleno jen v počítačových hrách, v realitě to tak většinou nefunguje. V tomto se patrně shodnu s Egonem Bondym, který odhadoval, že půjde o období nejméně tří generací, než se nové uspořádání stane ukotveným.

Závěr

Vůbec netuším, jestli se tento text dočká nějaké publicity, nějakého většího rozšíření. Předpokládám, že většinou bude hozen do koše jen proto, že obhajuje nehumanistické ideály (vše, co by mělo ublížit byť jednomu jedinému individuu, je z principu špatné a zásadně se o tom vůbec nebavíme). Ale i kdyby se někde našlo pár čtenářů, předem říkám, že na nějaký optimistický vývoj příliš nevěřím. Stávající svět je bohužel nastavený tak, že jiná alternativa než sebezničení lidstva, je málo pravděpodobná. Ale je ve mně ta husitsko-luteránská umanutost, že i kdybych věděl, že zítra bude konec světa, půjdu ještě dnes zasadit strom. Patřím k trošce posledních dinosaurů, kteří ještě mohou k té – pro mnohé už mrtvé nebo překonané věci – něco připodotknout. Tak jsem připodotkl a přeji všem čtenářům, aby se mé pochmurné vize nenaplnily. Aby tento manifest přestal být posmutnělým a stal se krůčkem k radosti.

Ing. Ladislav Zelinka, Ph.D.

Vysvětlivky:

1) Literární postavy z kresleného seriálu „Rychlé šípy“ českého autora Jaroslava Foglara (1907–1999)
2) Odkaz na báseň „U rentgenu“ českého básníka Jiřího Wolkera (1900–1924):

To není Faustova jizba a duše zde nevchází v prokletí,
to je Roentgenův přístroj s magickou krásou XX. století,
ultrafialové paprsky pronikají tu maso, svaly a blány,
lidské tělo se zde otvírá jak dopis zašifrovaný,
neboť dnes tělo je duše a na něm psáno jest,
zda člověk se narodil pro štěstí anebo pro bolest.

„Pane doktore, tak těžko mi je,
jako bych v prsou olovo měl a zmije.
Otevřte tělo mé paprsky zářivými
a povězte, co vidět mezi nimi!“

„Co vidím, dělníku, to tvoje plíce jsou.
Fabrika ti je popsala dýmem a sazemi.
Slyším v nich svištění transmis a stroje, které řvou,
že chudý jen dřinu má na zemi.
Co vidím, dělníku, to tvoje plíce jsou,
prožrané hladem a tuberkulosou.
Umřeš.“

„Nemoc a smrt — to těžké břímě jest,
však nadto těžšího cos musím v sobě mít.
Lékaři, dejte hlouběj prosvítit
tělo mé paprsky zářivými
a povězte, co mezi nimi!“

„Co vidím, dělníku, to tvoje srdce jest,
zdupané semeno, jež strašně chtělo kvést
do světa zdravého, do lásky a žití,
kde možno ženu, děti a soudruhy mít
a pro ně ruce své na chleba proměnit
a jíst ho se stolu, na který slunce svítí.
Co vidím, dělníku, to tvoje srdce jest
a srdce lehčej smrt dovede snést
než nemilovat.“

„I tuto tíhu, lékaři, já znám.
Však hlouběj, ke dnu, tělo prosvěťte mi!
Nejtěžší břímě naleznete tam.
Sotva je unáším. A jsem si jist,
až vypadne, že rozkymácí zemi.“

„Nejhlouběj, chudý, vidím nenávist.“

3) Karel Čapek, český spisovatel a novinář 1890–1938

4) Hérón Alexandrijský, zvaný Méchanikos (řecky ων ὁ Ἀλεξανδρεύ; 10 n. l. Alexandrie – 75 n. l. Alexandrie), byl starověký matematik a vynálezce.

5) Milan Rastislav Štefánik (1880–1919) byl československý politik, astronom a generál francouzské armády, kde velel československé vojenské jednotce (tzv. francouzským legionářům). Nedokázal se smířit s tím, že československé vojenské jednotky, v Rusku (tzv. ruští legionáři) si vyvytvořili vlastní řídící strukturu v podobě tzv. revolučních výborů, kde se přijímala zásadní rozhodnutí a kde si byli důstojníci i prostí vojáci rovni.

6) Josef Alois Schumpeter (1883–1950) byl rakouský ekonom a politolog. Ve své „Teorii ekonomického vývoje" přisuzuje dominantní roli hybatele tohoto vývoje podnikateli, který neustále inovuje a narušuje tak stacionární stav ekonomiky.

7) Flavius Odoacer/Odoaker/Odoakar (433 n. l.–493 n. l.) sesadil posledního západořímského císaře Romula Augusta po obsazení Říma roku 476 i na dnešní dobu velmi kultivovaným postupem – císaře penzionoval, jeho funkci již neobnovil a sám sebe prohlásil králem Itálie.

8) J. Steinbeck byl údajně donucen mccarthisty se tohoto románu veřejně zříci, ale nemám pro to dostupný odkaz. Pokud jej někdo nalezne, budu mu vděčen. Úryvek je citací z šestého českého vydání Hroznů hněvu v překladu Vladimíra Procházky (Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., Praha 1963).

9) Postava z divadelní hry „Cimrman v říši hudby"

10) Josip Broz Tito (1892–1980) byl vůdcem jugoslávských komunistů a prezidentem Socialistické federativní republiky Jugoslávie.

11) Zbyněk Fišer (alias Egon Bondy), český básník, prozaik a filozof (1930–2007), čelný představitel československého undergroundu.

12) Miloslav Ransdorf (1953–2016) byl český komunistický politik, filozof a historik. Od roku 2004 do své smrti vykonával mandát poslance Evropského parlamentu.

13) Bernard Mandeville nebo Bernard de Mandeville (1670–1733) byl nizozemský filozof, politický ekonom a spisovatel, který většinu života prožil v Anglii.

14) Jules Gabriel Verne (1828–1905) byl francouzský spisovatel. Je považován za jednoho ze zakladatelů žánru vědecko-fantastické literatury.

15) Stanisław Herman Lem (1921–2006) byl polský spisovatel, filozof, lékař, futurolog a satirik, světoznámý autor sci-fi.

16) Charles Maurice de Talleyrand-Périgord byl patrně nejznámější a nejúspěšnější státník a diplomat období Francouzské revoluce, napoleonských válek, restaurace Bourbonů a Vídeňského kongresu.

17) Postava ze stejnojmenného románu Borise Leonidoviče Pasternaka (1890–1960)

18) Postava ze stejnojmenné básnické povídky Sergeje Alexandroviče Jesenina (1895–1925)

19) Postava ze stejnojmenné dramatické divadelní hry/tragédie českých autorů, bratří Aloise a Viléma Mrštíků z roku 1894.

20) Postava ze stejnojmenné básně Petra Bezruče (sbírka „Slezské písně")

21) Národní umělec Vladislav Vančura (1891–1942) byl český spisovatel, dramatik, filmový režisér, původním povoláním lékař.

22) Tommaso Campanella (1568–1639) byl italský filozof, teolog, astrolog a básník.

23) Tzv. sametovou revoluci v ČSSR v zásadě odstartovala až nepravdivá zpráva o tom, že při policejním zákroku proti demonstrujícím studentům zahynul jeden z nich. Ve skutečnosti se jednalo o (dodnes příliš neobjasněnou) provokaci, kdy mrtvého studenta předstíral příslušník tajné policie Ludvík Zifčák.

24) Samozřejmě, že nejefektivnější cestou by bylo, kdyby to byly právě armády, jež by se chopily aktivity a uskutečnily pozitivní, levicový převrat. Jednak by to minimalizovalo škody, které napáchají amatérští revolucionáři, a jednak by tím v zásadě nevznikla nutnost onoho „revolučního násilí“ (armády by samy zabránily exponentům starého řádu v „bránění změnám“).

Ladislav Zelinka

Posmutnělý manifest

Obálka, technická redakce a grafická úprava
typografické počítačové studio FUTURA, a.s.

Vydalo nakladatelství FUTURA Praha
ve spolupráci se Společností pro evropský dialog, z. s.
jako svou 244. publikaci

Tisk a vazba Tiskárna Petr Chrt

První vydání, Praha 2022

ISBN 978-80-88035-44-2

Ing. Ladislav Zelinka, Ph.D. (nar. 10. října 1955 v Praze) je český ekonom, znalec z oboru účetnictví, vysokoškolský učitel, bývalý náměstek ministra financí ČR. Působil m.j. jako auditor, likvidátor podniků, předseda představenstva pojišťovny EGAP a České exportní banky, člen vedení profesních organizací auditorů a likvidátorů; je publikačně činný odborně i beletristicky.

9 788088 035442

NAKLADATELSTVÍ FUTURA